శివమెత్తిన సేన

శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక

బొంబాయి అల్లర్లలో ధ్వంసమైన జమాలుద్దీన్‌ఖాన్ అనే సైనికుడి ఇల్లు.
ఫోటోగ్రాఫర్ : సౌమిత్ర ఘోష్

మానవహక్కుల వేదిక ప్రచురణ

శివమెత్తిన సేన

ముంబాయిలో 1992 - 1993లలో జరిగిన అల్లర్లపై
జస్టిస్ బి. ఎన్. శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ఇచ్చిన నివేదికకు
ఇది సంక్షిప్త పరిచయం

మానవహక్కుల వేదిక

ప్రచురణ : **మానవహక్కుల వేదిక** (Human Rights Forum)

ప్రచురణ కాలం : **జనవరి, 1999**

సంఖ్య : 1

వెల : **రూ. 5/-**

ప్రతులకు : **ఎ. సునీత**

ఇం. నెం. 2-2-647/158,

సెంట్రల్ ఎక్సైజ్‌కాలనీ,

న్యూనల్లకుంట, హైదరాబాద్ - 500 013.

: **నవోదయ బుక్ హౌస్, దిశ పుస్తక కేంద్రం,** హైదరాబాద్

: **ప్రగతి బుక్ హౌస్, మైత్రి బుక్ హౌస్,** విజయవాడ

: **మణి బుక్ స్టాల్,** నెల్లూరు.

ముద్రణ : నవ్య ప్రింటర్స్, హైదరాబాద్.

ఇప్పుడెందుకు?

1992 డిసెంబర్ 6-1993 జనవరి 20ల మధ్య ముంబాయి నగరంలో చెలరేగిన హింసాకాండ గురించి జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ప్రకటించిన న్యాయవిచారణ నివేదికను సంక్షిప్తంగా తెలుగు పాఠకులకు అందచేయడం ఈ ప్రచురణ ఉద్దేశ్యం.

ఆరేళ్ల కింద జరిగిన విషయాల గురించి ఇప్పుడు ప్రచురణ ఎందుకని అడగవచ్చు. జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తన నివేదికను 1998 ఫిబ్రవరి 16న మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి సమర్పించారు. అంటే న్యాయవిచారణ అయిదేళ్లు తీసుకుంది! విచారణాంశం స్వభావమే దీనికొక కారణం కాగా (కమీషన్ 502 మంది సాక్షులను విచారించింది, 9655 పేజీల వాంగ్మూలాలు నమోదు చేసింది, 15 వేల పేజీల డాక్యుమెంట్లు స్వీకరించింది, అడపాదడపా 536 ఆర్డర్లు జారీ చేసింది), ఆనాటి అల్లర్లకూ హత్యాకాండకూ ప్రధాన బాధ్యులయిన శివసేన - బిజెపి హిందుత్వవాదులే విచారణ మొదలయిన తరువాత మహారాష్ట్రలో అధికారానికి వచ్చి కమీషన్ విచారణకు అడ్డుపడాలని శతవిధాల ప్రయత్నించడం మరొక కారణం.

కాలయాపన చేయడానికి హిందుత్వవాద పార్టీలు చేసిన మొదటి ప్రయత్నమేమిటంటే, 1993 మార్చి 12నాడు ముంబాయి నగరంలో జరిగిన బాంబుపేలుళ్లను కూడ ఇదే విచారణ సంఘం పరిధిలోనికి తీసుకురావాలని డిమాండ్ చేయడం. అప్పటికి మహారాష్ట్రలో అధికారంలో ఉన్న కాంగ్రెస్ పాలకులు దీనికి ఒప్పుకోలేదు. కానీ 1995లో బిజెపి-శివసేన ప్రభుత్వం మహారాష్ట్రలో అధికారానికి రాగానే, 1993 మార్చి 12నాటి బాంబుపేలుళ్లను కూడ శ్రీకృష్ణకమీషన్ పరిధిలోకి తీసుకొస్తూ ఆర్డర్ జారీ చేసింది. దీనివల్ల వాళ్లు సాధించదలచుకున్నది స్పష్టమే. బాంబుపేలుళ్లకు గల్ఫ్ దేశాలలో ఉంటున్న దావూద్ ఇబ్రహీం వంటి ముంబాయి ముఠా నాయకులు బాధ్యులన్న అభిప్రాయం విస్తృతంగా ప్రాచుర్యం పొంది ఉంది. కాబట్టి బాంబు పేలుళ్లనూ అంతకు ముందు నగరంలో జరిగిన హింసాకాండనూ ఒకే విచారణలో భాగం చేయడం ద్వారా హింసాకాండలో 'విదేశీహస్తం' ఉందంటూ హిందుత్వవాద సంస్థలు మొదటి నుండి చేస్తున్న ప్రచారానికి వాళ్లు బలం చేకూర్చదలచుకున్నారు.

1995లో ఈవిధంగా శ్రీకృష్ణ కమీషన్ పనిభారాన్ని పెంచిన హిందుత్వవాద పాలకులు, 1996 జనవరి 23న కమీషన్‌ను రద్దు చేస్తూ మరొక ఆర్డర్ జారీ చేసారు. రద్దు చేయడానికి వాళ్లు చూపించిన కారణం ఏమిటంటే 'కమీషన్ తన నివేదిక సమర్పించడానికి చాలా కాలం తీసుకుంది' అనీ, 'ఒకవేళ నివేదిక ఇప్పుడు సమర్పించినా దానివల్ల మానిపోయిన గాయాలను తిరగదోడడం తప్ప ఒరిగేది ఏమీ ఉండదు' అనీనూ!

కమీషన్ రద్దుకు అసలు కారణం ఎవరి ఊహకూ అందకుండ పోలేదు. బిజెపి, శివసేన పాలకుల ఊహలకు భిన్నంగా కమీషన్ ముందు సాక్షులు పెద్ద సంఖ్యలో వాంగ్మూలాలు నమోదు చేసారు. హిందుత్వవాదులనూ వారి ఏజెంట్లుగా వ్యవహరించిన ముంబాయి పోలీసు యంత్రాంగాన్నీ ఇబ్బంది పెట్టే సాక్ష్యం ఇచ్చారు. జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ కూడ ఈ విషయాలు తరచి తరచి అడుగుతున్నారు.

అందువల్ల కమీషన్ నివేదిక మహారాష్ట్ర పాలకులకు ఇబ్బందికరంగా ఉండబోతుందని వారికి అర్థం అయింది.

శ్రీకృష్ణ కమీషన్ రద్దుకు దేశవ్యాప్తంగా రాజకీయ శక్తులు, పత్రికలు, ప్రజాతంత్రవాదులు తీవ్రంగా స్పందించాయి. ముంబాయి హైకోర్టులో పలువురు రిట్ పిటీషన్‌లు దాఖలు చేసారు. వాటి మీద తీర్పు ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా వచ్చేటట్టు కనిపించింది. అయితే 1996 వేసవిలో హిందుత్వవాదుల 'ఉదారవాద ముఖం' అయిన అటల్‌బిహారీ వాజ్‌పాయి కేంద్రంలో 13 రోజుల ప్రభుత్వం నడిపారు. ఉదారవాద ముఖాన్ని కాపాడుకోవడానికేనేమో గానీ, అతను శ్రీకృష్ణ కమీషన్‌ను పునరుద్ధరించమని మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని ఆదేశించాడు. కానీ బాంబుపేలుళ్లు మాత్రం కమీషన్ అజెండాలో ఉండిపోయాయి. ఈవిధంగా 1996 మే 28న పునర్జీవం పోసుకున్న శ్రీకృష్ణ కమీషన్ 1992 డిసెంబర్ - 1993 జనవరి కాలంనాటి ముంబాయి హింసాకాండ గురించే కాక 1993 మార్చి 12 నాటి బాంబు పేలుళ్ల గురించి కూడ తన విచారణ పూర్తి చేసి 1998 ఫిబ్రవరి 16 నాడు తన నివేదిక మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి సమర్పించింది.

కాబట్టి 1999జనవరిలో దీని సారాంశాన్ని తెలుగులో ప్రచురించడం మరీ ఆలస్యమేమీ కాదు!

అంతకంటే ముఖ్యమైన కారణమేమిటంటే, శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక రాబోయే రోజులకు అద్దంపడుతుంది. రాబోయే రోజులని ఎందుకనాలి - వచ్చేసిన రోజులనే అనొచ్చు. హిందుత్వవాద గుండా గ్యాంగులు తమ బలప్రయోగంతో సమాజాన్ని లోబరుచుకొని తమ అభీష్టాన్ని బలవంతంగా సాధించుకుంటున్న ఘటనలు ఒక దాని తరువాత ఒకటి జరుగుతూనే ఉన్నాయి. బాబ్రీ మసీదును కూల్చేసారు. దాని గురించి ఆందోళన చేసిన ముంబాయి నగర ముస్లిం ప్రజలపైన మారణకాండ జరిపారు. ఎం.ఎఫ్.హుస్సేన్ చిత్రప్రదర్శనలపైన దాడి చేసి ఇంకెప్పుడూ వారికి నచ్చని చిత్రాలు గీయబోనని అతని చేత చెప్పించారు. ముంబాయిలో పాకిస్తాన్ క్రికెట్ జట్టును ఆడనివ్వమని బెదిరించి క్రికెట్‌బోర్డు అధికారులే పాకిస్తాన్ జట్టు వచ్చినప్పుడు ముంబాయిలో 'మ్యాచ్' లేకుండ జాగ్రత్తపడేటట్టు చేసారు. గుజరాత్‌లోనూ ఇతర ఉత్తరాది రాష్ట్రాలలోనూ క్రైస్తవులపై దాడులు ముమ్మరం చేసి నూటికి రెండు శాతం ఉన్న క్రైస్తవులను భయభ్రాంతులు చేసారు. తమకు నచ్చని కథనం, సన్నివేశాలు ఉన్నాయని ఫైర్ సినిమా ప్రదర్శిస్తున్న థియేటర్లపై దాడి చేసి, విధ్వంసం సృష్టిస్తామన్న బెదిరింపుతో అనేక నగరాలలో ఆ సినిమా ఆడకుండ చేసారు.

హిందూమతోన్మాద ఫాసిజం ఇన్నాళ్లూ కేవలం ఒక సిద్ధాంత భావన కావచ్చు. ఈరోజు అదొక సామాజిక వాస్తవం. దక్షిణ భారతదేశంలో అది ఇప్పటికి బలహీనంగా ఉంది కాబట్టి అది బలంగా ఉన్న ప్రాంతాలలో దాని అభీష్టానికి అడ్డం ఉన్నవారు ఎటువంటి భయాందోళనలకు గురవుతున్నారో మనకు అర్థం కావడం కష్టం కావచ్చు. కానీ అర్థం చేసుకోవటం అవసరం. ఈనాడు దేశంలో ఉన్న ముఖ్యమైన మానవహక్కుల సమస్యలలో ఇదొకటి. కేవలం మైనారిటీ మతస్థులకు మాత్రమే ప్రమాదకారి కాదు. అన్నిరకాల ప్రజాతంత్ర విలువలకూ ప్రజాస్వామ్యానికీ ప్రమాదకారి.

అందువల్ల కూడ ఈ వికృత వాస్తవానికి అద్దంపట్టే జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక సారాంశాన్ని ఇప్పుడు ప్రచురించడం, ప్రచారం చేయడం అవసరం.

◆◆◆

I

డిసెంబర్ 1992 :

ముస్లింల ఆగ్రహం, హిందుత్వవాదుల ఆజ్యం

ముంబాయి అల్లర్లు

'ముంబాయి అల్లర్లు' గా పేరుగాంచిన హింసాకాండ ప్రధానంగా రెండు ఘట్టాలలో జరిగింది. 1992 డిసెంబర్ 6 నాడు అయోధ్యలో హిందుత్వవాదులు బాబ్రీమసీదును కూల్చివేసిన అనంతరం (ఆరాత్రినుండే) ముంబాయి నగరంలో మొదటి దఫా అల్లర్లు మొదలయ్యాయి. 12వ తేదీ దాకా సాగాయి. రెండవ దఫా అల్లర్లు 1993 జనవరి 6వ తేదీన మొదలయి 20వ తేదీ దాకా సాగాయి. మొత్తం (అధికార లెక్కల ప్రకారం) 900 మంది చనిపోయారు. వీరిలో 575 మంది ముస్లింలు, 275 మంది హిందువులు కాగా 50 మంది మతమేదైనదీ తెలీదు. అల్లర్లలో గాయపడిన వారు 2036 మంది. అందులో 1105 మంది ముస్లింలు, 893 మంది హిందువులు కాగా 38 మంది మతం తెలీదు. చావులకు గల కారణాలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి.

పోలీసుల కాల్పులు	356
కత్తిపోట్లు	347
సజీవదహనం	91
దొమ్మీ	80
ఇతరములు	26
మొత్తం	900

శ్రీకృష్ణ కమీషన్ తన పని మొదలుపెట్టక ముందే ఈ అల్లర్ల గురించి ఒక వ్యాఖ్య ప్రచారంలోకి వచ్చేసింది. మొదటి దఫా అల్లర్లు మసీదు కూల్చివేతకు ప్రతీకారంగా ముస్లింలు పాల్పడిన హింసాకాండేననీ, మసీదు కూల్చివేత గురించి తెలియగానే వాళ్లు ముంబాయి నగరవీధులలోకి వచ్చి హిందువులపైన, పోలీసులపైన సంఘటితంగా దాడులకు పాల్పడ్డారనీ ఈవ్యాఖ్య చెప్తుంది. రెండవ దఫా అల్లర్లు కూడ ముస్లింలు అమాయకులయిన హిందువులపైన ప్రయోగించిన హత్యాకాండతో మొదలయిందనీ కానీ అప్పటిదాకా సహించిన హిందువులు ఇక సహించలేక ప్రతీకారానికి పూనుకోవడం రెండవ ఘట్టంలోని ప్రధాన అంశమని ఈ వ్యాఖ్య అంటుంది.

మొదటి దఫా హింసాకాండలో (అంటే 1992 డిసెంబర్ 6-12 తేదీల నాటి ఘటనలలో) ముస్లింలు చొరవ తీసుకున్న ఘటనలు ఎక్కువ, రెండవదఫా (అంటే 1993 జనవరి 6 -20 తేదీల నాటి ఘటనలలో) హిందువులు హింసకు పాల్పడిన ఘటనలు ఎక్కువ అనేది వాస్తవమే. అంతేకాక ముస్లింల హింసాకాండ హిందువులపైననే కాక పోలీసుల పైన కూడా ఎక్కుపెట్టబడిందనేదీ వాస్తవమే. అందువల్ల పై వ్యాఖ్య చాలా సహజమైనదిగా కనిపిస్తుంది.

కానీ దీనికి కనీసం మరొక నాలుగు విషయాలను జోడించనిదే చిత్రం పూర్తికాదనీ, పూర్తయిన ఆ చిత్రానికీ పైవ్యాఖ్యకూ ఉన్న పోలిక స్వల్పమేననీ శ్రీకృష్ణ కమీషన్ సవివరంగా చూపించగలిగింది.

(i) ముస్లింలవైపు నుండి జరిగిన హింసాకాండ ఎక్కువగా అసంఘటితంగా జరిగింది. ముస్లింలలోనూ మతతత్వ సంస్థలున్నాయి. కానీ జరిగిన హింస వారి కుట్రల ఫలితం కాదు. బాబ్రీ మసీదు కూల్చివేత పట్ల ముస్లింలలో స్పాంటేనియస్‌గా పెల్లుబికిన ఆగ్రహం ఫలితం. (దీని అర్థం ఆ హింసను శ్రీకృష్ణ కమీషన్ సమర్థించిందని కాదు). హిందువుల వైపు నుండి జరిగిన హింస మాత్రం అత్యధిక భాగం సంఘటితంగా, కుట్ర పూరితంగా జరిగింది. శివసేన దానికి ప్రధానంగా నాయకత్వం వహించింది.

(ii) ముందు వీళ్లు చేసారు, తరువాత వాళ్లు చేసారు, పోలీసులు ఇద్దరినీ అదుపు చేయలేక పోయారు అనే ఈ చిత్రంలో కనిపించని విషయమేమిటంటే పోలీసుల వైఖరి ఎంత మాత్రం నిష్పాక్షికం కాదు. పోలీసుల వ్యవహారశైలిలో ముస్లిం వ్యతిరేకత కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించిందనేది జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ సోదాహరణంగా చెప్పిన విషయాలలో ఒకటి.

(iii) ముంబాయి పోలీసులలో ముస్లిం వ్యతిరేకత ఉండడమే కాదు. శివసేన హింసాకాండ పట్ల 'ఉదార' వైఖరి కూడ స్పష్టంగా ఉండింది. రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలనూ ఊరేగింపులనూ 'మహా ఆరతి' కార్యక్రమాలనూ కర్ఫ్యూలో సహితం అనుమతించారు. శివసేనకు చెందిన దుండగుల పేర్లు బాధితులు స్పష్టంగా చెప్పినా అరెస్టు చేయలేదు.

(iv) శివసేనకు చెందిన మరాఠీ పత్రికలు కొన్ని ఘటనలను విపరీతంగా ప్రచారం చేయడం ద్వారా, కొన్ని అభూత కల్పనలను ప్రచారం చేయడం ద్వారా ముస్లింలలో ద్వేష భావాన్ని రెచ్చగొట్టడంలో కృతకృత్యులయ్యాయి. ఉదాహరణకు అల్లర్లలో ఐఎస్ఐ (పాకిస్తాన్ గూఢచారి సంస్థ) హస్తం ఉందన్న అభిప్రాయాన్ని వాళ్లు ఎంతగా ప్రచారం చేసారంటే అప్పటి మహారాష్ట్ర గవర్నర్ సి. సుబ్రహ్మణ్యం సహితం దానిని సత్యమని నమ్మి తన దగ్గర ఏవో ఆధారాలున్నట్టు పత్రికల వారితో 'అల్లర్లలో ఐఎస్ఐ హస్తం ఉంది' అని ప్రకటించాడు. కానీ నిజానికి ముంబాయి పోలీసుల పరిశోధనలో అటువంటిదేమీ వెల్లడి కాలేదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ నిరూపించగలిగారు.

ఈ కోణాలన్నిటినీ చేర్చి, అప్పటికి ప్రచారంలో ఉన్న 'వాళ్లు మొదలు పెట్టారు, వీళ్లు ప్రతీకారం తీర్చుకున్నారు' అన్న వాదన వాస్తవం కాదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ చూపించినందుకే ఆయనగారి నివేదిక మీద మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి మనోహర్ జోషి విరుచుకుపడ్డాడు. 'అది హిందూవ్యతిరేక నివేదిక' అన్నాడు. 'దానిని ఆమోదించడానికి నేనేం పాకిస్తాన్ ప్రధానమంత్రిని కాను' అన్నాడు. మనోహర్‌జోషి తనను తాను మహారాష్ట్రలోని హిందువుల ముఖ్యమంత్రిగా భావిస్తున్నాడు తప్ప అందరి ప్రతినిధిగా భావించడం లేదని దీనినిబట్టి అర్థం అవుతుంది. ఈ వైఖరిని హిందువులలో కూడ శివసేన-బిజెపిల అనుయాయులను మినహాయించి తక్కిన ముంబాయి నగర వాసులు ఆమోదించారని భావించడానికి ఆధారలేమీ లేవు.

శివసేన పాత్ర - మొదటి ఘట్టం

1992 డిసెంబర్ 6 నాడు అయోధ్యలో హిందుత్వవాద సంఘ్ పరివార సంస్థలు బాబ్రీ మసీదును కూల్చివేసారని విని ముంబాయి ముస్లింలు రెచ్చిపోయి వీధులలోకి రావడం 'ముంబాయి అల్లర్ల' తొలి సంఘటన. కానీ ఇందులో కూడ హిందుత్వవాద సంస్థల పాత్ర ఉంది. వాళ్లు ముంబాయి నగరంలో 'విజయోత్సవ యాత్రలు' తీసి, సభలు నిర్వహించి ముస్లింలకు పుండు మీద కారం చల్లినట్లు చేయడంలో ముస్లింల ఆగ్రహం మరింత పెరిగింది.

నిజానికి ఆనాటి సభలు, ఊరేగింపులను పక్కన పెట్టినా, ముంబాయి ముస్లింలు ఆగ్రహంతో స్పందించింది ఎక్కడో అయోధ్యలో జరిగిన కూల్చివేతకేనని కూడ అనలేము. అప్పటికే దాదాపు 6 నెలలుగా విశ్వహిందూ పరిషత్, శివసేన వంటి సంస్థలు ముంబాయి నగరంలో వీధి వీధినా సభలూ సమావేశాలూ నిర్వహిస్తున్నాయి. అయోధ్యలో రామమందిర నిర్మాణం పేరు మీద నిర్వహించిన ఈ కార్యక్రమాలలో ముస్లింల మీద ద్వేషం కక్కడం ప్రధాన విషయం. 'హిందుస్తాన్ హిందువులది. ఎవడి అయ్యదీ కాదు' అనీ 'ఈదేశంలో ఉండదలచుకుంటే వందేమాతరం అనవలసి ఉంటుంది' అనీ నినాదాలు ఇచ్చిన ఈ సభలలో వక్తల ఉపన్యాసాలు ముస్లింల మీద విషం కక్కాయని కమీషన్ అంటుంది.

మరాఠీలోనూ హిందీలోనే కాక తమిళంలో కూడ విద్వేష సాహిత్యం ప్రచురించారు. 1992 అక్టోబర్ 12 నాడు ముద్రించిన ఒక (తమిళ) కరపత్రంలో 'ముస్లింల పూర్వీకులు ఈ దేశాన్ని దోచుకోవడానికి దండెత్తి వచ్చారు' అనీ 'దేశాన్ని దోచుకోవడం, తమ మతాన్ని ప్రచారం చేసుకోవడం తప్ప వారికి వేరే లక్ష్యమేదీ లేదు' అనీ అన్నారు.

1992 జూలై-డిసెంబర్ నెలల మధ్య కాలంలో ముంబాయి నగరంలో ప్రతీవీధిలో ప్రతీ చౌరస్తాలో హిందుత్వవాద సంస్థలు డిసెంబర్ 6కు నాందిగా రామపాదుక పూజలు, ఘంటానాద కార్యక్రమాలూ నిర్వహించాయి. ఈ కార్యక్రమాలలో ముస్లింలపైన ద్వేషం కక్కడం ప్రధాన ఉపన్యాస విషయం. పైఠోనీ ప్రాంతంలో అక్టోబర్ 23 నాడు ఇటువంటి ఒక కార్యక్రమంలో ప్రఫుల్‌దేశాయి అనే హిందుత్వవాద నాయకుడు 'ప్రతీఒక్కరిలో నిద్రాణంగా ఉన్న రాముడిని మేల్కొలుపుతాం. ఒక్క రామద్రోహినీ విడిచిపెట్టకుండ తరిమికొడతాం' అంటూ ఇచ్చిన ఉపన్యాసాన్ని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ ఉదహరించి, విద్వేషాన్ని రెచ్చగొట్టే ఇటువంటి ఉపన్యాసాలను ఆపడానికి గానీ, కేసులు పెట్టడానికి గానీ పోలీసులు ఏ ప్రయత్నమూ చేసినట్టు లేరని అభిశంసించారు.

అయోధ్య గురించి ప్రచారం చేసే ఈ కార్యక్రమాలను ఎందుకు అదుపు చేయలేదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తన ఎదుట హాజరయిన పోలీస్ అధికారులను ప్రశ్నించగా, అవి కేవలం మతపరమైన కార్యక్రమాలు కాబట్టి శాంతి భద్రతల నిర్వహణ పరిధిలోకి రావని తాము భావించామని అన్నారు. చివరికి డిసెంబర్ 6 నాడు ఒకపక్క అయోధ్యలో 'కరసేవ' జరుగుతుండగా కూడ, దానికి మద్దతుగా

ముంబాయి నగరంలో విశ్వహిందూపరిషత్ నిర్వహించిన ఘంటానాద కార్యక్రమాలను సహితం పోలీసులు అడ్డుకోలేదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అభిశంసించారు.

డిసెంబర్ 6కు ముందు నగరంలోని అన్ని ప్రాంతాలలోనూ నడిచిన ఈ కార్యక్రమాలను దృష్టిలో ఉంచుకోకుండ మసీదు కూల్చివేత పట్ల ముంబాయి నగర ముస్లింలు స్పందించిన తీరును అర్థం చేసుకోలేము.

6వ తేదీనాడు కూడ అక్కడ అయోధ్యలో బాబ్రీమసీదు కూలిపోగానే ఇక్కడ ముంబాయిలో హిందుత్వవాద సంస్థల విజయోత్సవ సభలు మొదలయ్యాయి. ఆనాటి మధ్యాహ్నం 2.30 గంటలకే ముంబాయిలోని ధారవి ప్రాంతంలో శివసేనవారు విజయోత్సాహంతో సైకిల్ ర్యాలీ తీసారు. రెండు లేక మూడువందల మంది శివసైనికులు పనిగట్టుకుని ముస్లింలు అధికంగా నివసించే వీధులలో ర్యాలీ తీసి కాలా కిల్లా దగ్గర సభ నిర్వహించారు. రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలు ఇచ్చారు. పైధోనీ ప్రాంతంలో కూడ విజయానికి సంకేతంగా ఘంటానాద కార్యక్రమం నిర్వహించారు. డోంగ్రీ ప్రాంతంలో డిసెంబర్ 5వ తేదీన నాలుగు రోడ్ల కూడలిలో విశ్వహిందూ పరిషత్ ఆధ్వర్యంలో మరుసటి రోజు జరగబోయే కూల్చివేత కార్యక్రమం గురించి సభ జరిగింది. 6వ తేదీన కూల్చివేత అయిపోగానే లలకార్ ఘంటానాద కార్యక్రమం జరిగింది.

1992 జూలై నెల నుండి ముంబాయి నగరంలో జరుగుతున్న ఈ రెచ్చగొట్టే కార్యక్రమాలను పోలీసులు లెక్కలోకి తీసుకోక పోవడాన్నీ వాటిని అదుపు చేసే ప్రయత్నమేమీ చేయలేకపోవడాన్నీ జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తీవ్రంగా తప్పుపట్టారు. ముస్లింల స్పందన అంత తీవ్రంగా ఉండడానికి ఇదొక ముఖ్యమైన కారణమని అభిప్రాయపడ్డారు. హిందుత్వవాద నాయకులిచ్చిన ఉపన్యాసాలను ప్రస్తావిస్తూ, 'వాటి పర్యవసానం ప్రమాదకరంగా ఉండగలదని పోలీసులు ఊహించలేక పోయారంటే అది వాళ్ల అమాయకత్వమయినా కావాలి, తెలివితక్కువతనమైనా కావాలి, పక్షపాత ధోరణి అయినా కావాలి' అంటారు.

ఈ నేపథ్యంలో డిసెంబర్ 6 రాత్రి 11 గంటల తరువాత ముంబాయి నగరంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో ముస్లింలు కోపంగా వీధులలోకి వచ్చారు. అయితే ఆరోజు వాళ్ల చేతులలో రాళ్లుగానీ కర్రలుగానీ లేవు. అవి కేవలం నిరసన ప్రదర్శనలు మాత్రమే పోలీసులు ఈ విషయాన్ని అర్థం చేసుకొని నేర్పుగా వ్యవహరించి ఉంటే శాంతియుతంగా మొదలయిన ఈ ప్రదర్శనలు శాంతియుతంగానే ముగిసేవేమోగానీ పోలీసుల దురుసు ప్రవర్తనవల్ల శాంతియుతమైన ప్రదర్శనలు హింసాత్మకంగా మారాయని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అభిశంసించారు. హిందుత్వవాదులు ఇప్పుడయినా ఊరుకొని, వ్యవహారాన్ని పోలీసులకు విడిచి పెడితే బాగుండేది గానీ, ముస్లింల నిరసన ప్రదర్శనలకు జవాబుగా అన్నట్టు బిజెపి, శివసేన కార్యకర్తలు వీధులలోకి వచ్చి రాస్తారోకోలు నిర్వహించడం ముస్లింల ఆగ్రహాన్ని మరింత పెంచిందని కూడ ఆయన వ్యాఖ్యానిస్తారు.

1992 డిసెంబర్ 6 - 12 నాటి ఘటనలు

ఇది ముంబాయి అల్లర్ల తొలి ఘట్టం.

'డిసెంబర్ 1992లో ముస్లింలు పాల్పడిన దొమ్మీలను పరిశీలిస్తే అవన్నీ కూడ కోపోద్రిక్తులయిన ముస్లింల గుంపులు ఎవరి నాయకత్వం లేకుండ తమంతట తాము స్పందించిన ఘటనలేనని సాక్ష్యాలు తెలియచేస్తాయి. ఈ స్పందన శాంతియుతంగా మొదలయి త్వరలో దొమ్మీలకు దిగజారింది. హిందువులు విజయోత్సవ సభలు, రెచ్చగొట్టే నినాదాలు, రాస్తారోకోలు చేపట్టి ముస్లింలను రెచ్చగొట్టడం ద్వారా కొంతవరకు తాము కూడ ఈ దొమ్మీలకు బాధ్యులయ్యారు. హిందువులు చేపట్టిన ఈ కార్యకలాపాలన్నీ అధికభాగం శివసేన కార్యకర్తలు, కొంతమేరకు భారతీయ జనతా పార్టీ కార్యకర్తలు నిర్వహించారు' అని ఈ ఘట్టాన్ని గురించి శ్రీకృష్ణ అభిప్రాయపడ్డారు.

బాబ్రీ మసీదును కూల్చివేసిన విషయం 6వ తేదీ మధ్యాహ్నం 2.30 గంటలకు ముంబాయిలో తెలిసింది. సాయుధ బలగాల సమక్షంలోనే హిందువులు ఆ విధ్వంసానికి పాల్పడగలిగారనీ, ఉత్తరప్రదేశ్ ప్రభుత్వమే కాక కేంద్రప్రభుత్వం కూడా ఆ మసీదుకు ఏ హానీ జరగదంటూ ఇచ్చిన హామీకి భిన్నంగా ఇది జరిగిందనీ ముస్లింలు రెచ్చిపోయారు. ఇస్లాం ప్రమాదంలో పడిందంటూ ఇస్లామిక్ మతతత్వవాదులు ముస్లింలలో ఉద్రిక్తత రేకెత్తించ గలిగారు. వివిధ టెలివిజన్ ఛానెల్స్ చూపించిన దృశ్యాలు కూడ ముస్లింలను ఏ విధంగా రెచ్చగొట్టాయో జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వివరించారు. కేంద్ర రిజర్వ్ పోలీస్ బలగాలు కళ్లప్పగించి చూస్తుండగా దుండగులు మసీదును కూల్చిన ఘటవను తెరమీద చూసినవారు ఆగలేక పోయారు. పైగా అంతకు ముందు సంవత్సరం మసీదు మీద ఎక్కి 'కరసేవకులు' గెంతులు వేసిన ఫిలిం కూడ 6వ తేదీన ఫైల్ నుండి తీసి టివి ఛానెల్స్ చూపించాయి.

ఇది చాలదన్నట్టు ధారవి వంటి ప్రాంతాలలో హిందుత్వవాదులు వెంటనే విజయోత్సవ ర్యాలీలు తీయడం కూడ ముస్లింలకు పుండు మీద కారం జల్లినట్లు అయింది. అయినా 6వ తేదీన వీధులలోకి వచ్చి నిరసన తెలిపిన ముస్లింలు శాంతియుతంగానే ఆ పని చేశారు. పోలీసులు వెంటనే ఇరుపక్షాల నాయకులనూ సమావేశపరచి శాంతి సాధన కోసం కృషి చేసి ఉంటే పరిస్థితి ఏవిధంగా ఉండేదో గానీ వాళ్లు అలవాటు ప్రకారం దౌర్జన్యంగా గుంపులను చెదరగొట్టే ప్రయత్నం చేయడంతో శాంతియుతమైన నిరసన హింసాత్మక రూపం తీసుకునే పరిస్థితి ఏర్పడిందని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అన్నారు.

6వతేదీ రాత్రి నిర్మల్‌నగర్‌లోని అనంత్‌కానేకర్ మార్గ్‌లో ఒక వినాయకుడి గుడిలో విగ్రహం తల ఎవరో నరికేసారు. రాత్రి 11.45 గంటలకు ఈ విషయాన్ని గమనించడం జరిగింది. ఈపని చేసింది ముస్లింలే అయి ఉంటారని అందరూ భావించారు. దేవనార్ ప్రాంతంలో ఒక భారతీయ జనతా పార్టీ నాయకుడి ఇంటిపైన ముస్లింల గుంపు రాళ్లు వేసారు. వాళ్లను అదుపు చేయడానికి ప్రయత్నించిన పోలీసుల పైన వాళ్లు కోపంగా తిరగబడ్డారు. పోలీసులు పెద్ద ఎత్తున కాల్పులు జరిపారు. ఇది ముస్లింలకు ఆగ్రహం కలిగించింది.

7, 8 తేదీలలో హింస చాలా జరిగింది. ముస్లింలు మారణాయుధాలతో విధ్వంసానికి దిగడం, హిందువులు వాళ్లతో తలపడడం, అవి దొమ్మీగా మారడం నగరమంతటా జరిగింది.

ఉదాహరణకు బైకుల్లా పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో డిసెంబర్ 7వ తేదీన 500 లేక 600 మంది ముస్లిం యువకులు బంద్ నిర్వహించే ఉద్దేశ్యంతో వాహనాల టైర్లకు గాలి తీయడం మొదలు పెట్టారు. వాళ్లను అదుపుచేసే పని పోలీసులకు విడిచిపెట్టకుండ హిందువులు పెద్దగుంపుగా వీధిలోకి వచ్చి బంద్ నిర్వాహకులతో తలపడ్డారు. దీనితో ముస్లింల నిరసన ప్రదర్శన ఇరువర్గాల దొమ్మీగా మారింది.

ముస్లింలు మెజారిటీగా ఉన్న దేవనార్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోనూ డిసెంబర్ 6న తేదీన అయోధ్యలో జరుగుతున్న కరసేవకు మద్దతుగా హిందుత్వవాద పార్టీలు ముస్లింలను రెచ్చగొడుతూ ఘంటానాద కార్యక్రమం నిర్వహించారు. 7వ తేదీన ముస్లింలు ఎక్కడ నిరసన తెలపడానికి బయటి కొచ్చినా హిందువుల గుంపులు వారితో తలపడ్డారు. దొమ్మీలు చాలా జరిగాయి.

ధారవి ప్రాంతంలో ఇదే జరిగింది. డిసెంబర్ 6 సాయంత్రం శివసేన వారు బాబ్రీ మసీదు కూల్చివేత పట్ల హర్షం తెలియజేస్తూ సైకిల్ ర్యాలీ తీసారని పైన చెప్పాము. మత ఘర్షణల చరిత్ర ఉన్న ధారవిలో ఈ ర్యాలీకి ఎందుకు అనుమతి ఇచ్చారని పోలీసులను ఈ కమీషన్ ప్రశ్నించగా, తాము అనుమతి నిరాకరించామని సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ ఘాగ్రె కమీషన్‌తో అన్నాడు. కానీ అతను కమీషన్‌కు చూపించిన రికార్డు మొత్తం కల్పించినదనీ, సాక్ష్యం కోసం తయారు చేసినదనీ జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ నిర్మొహమాటంగా అన్నారు. అయినా, 'అనుమతి నిరాకరించిన' ఈ ర్యాలీకి బందోబస్తుగా పోలీసులు వారి వెంట నడిచిన మాట వాస్తవమే! ర్యాలీలో ఇచ్చిన నినాదాలు : 'కత్తి బయటకు తీసాం, మందిరం అక్కడే కడతాం', 'రామునిమీద ఒట్టు, మందిరం అక్కడే కడతాం', 'లుంగీ చేతపట్టుకొని నోట్లో పాన్ పెట్టుకొని తురకోడా పాకిస్తాన్ పారిపో', 'హిందుస్తాన్‌లో ఉండదలచుకుంటే హిందువయి ఉండాలి' , 'శివసేన జిందాబాద్', 'బాల్‌థాకరే జిందాబాద్', మొదలయినవి.

మరుసటి రోజు (అంటే డిసెంబర్ 7వ తేదీ) ముస్లింలు ధారవి ప్రాంతంలో నిరసన ప్రదర్శన తీసారు. అది శాంతియుతంగానే సాగింది. పోలీసులు పక్కనే ఉన్నారు. కానీ ప్రదర్శన షాహూనగర్ మీదుగా బిస్మిల్లా హోటల్ జంక్షన్ దగ్గరకు వచ్చేసరికి హిందువులు మెజారిటీగా నివసించే కోలీవాడ నుండి ప్రదర్శకుల మీద రాళ్లు పడ్డాయి. దానితో ప్రదర్శకులు రెచ్చిపోయి తిరిగి రాళ్లు వేసారు. పోలీసులు లాఠీఛార్జి చేసారు. ప్రదర్శకులు పోలీసుల పైన కూడ రాళ్లు వేసారు. పోలీసులు కోలీవాడ హిందువులను రెచ్చగొట్టి ఇంకా రాళ్లు వేయించారు. దానితో ప్రదర్శనగా మొదలయినది వేగంగా దొమ్మీగా మారింది.

జోగేశ్వరి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో కూడ డిసెంబర్ 7వ తేదీన ముస్లింల గుంపు బాబ్రీ మసీదు కూల్చివేతపట్ల నిరసన తెలుపుతూ సమావేశం కాగానే, వాళ్లను చూసి హిందువుల గుంపు కూడ

సమావేశమై వారిని ఎదుర్కొనింది ఒకరిమీద ఒకరు రాళ్లు వేసుకోవడంతో మొదలయిన ఘర్షణ దొమ్మీగా మారింది.

డిసెంబర్‌లో జరిగిన హింస అంతా ముస్లింల చొరవతో మొదలయినదే కాదనడానికి చాలా నిదర్శనాలు ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు కాలాచౌకి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో డిసెంబర్‌లో ముస్లింలవైపు నుండి జరిగిన హింస ఏదీ లేదు గానీ, డిసెంబర్ 9న ఒక ముస్లింకు చెందిన లారీని, 10వ తేదీన ఒక ముస్లింకు చెందిన స్కూటర్‌ను, మరొక ముస్లింకు చెందిన గోడౌన్‌ను తగలబెట్టడం జరిగింది. ఒక ముస్లిం యాజమాన్యంలో ఉన్న ఇండస్ట్రియల్ ఎస్టేట్‌ను లూటీ చేయడం కూడ జరిగింది.

ఖేర్వాడి పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోనూ ముస్లింలు మెజారిటీగా ఉన్న ప్రాంతాలలో డిసెంబర్ 7వ తేదీన ముస్లింల గుంపులు పోలీసులపైన, హిందువులపైన హింసకు పాల్పడగా హిందువులు మెజారిటీగా ఉన్న ప్రాంతాలలో 8వతేదీన ముస్లింల ఇళ్లపైన, అంగళ్లపైన దొమ్మీ, లూటీ జరిగాయి.

మాహిం పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోనూ డిసెంబర్‌లో జరిగిన దొమ్మీ, లూటీలలో ధ్వంసమయిన 748 ఇళ్లు, అంగళ్లలో 413 ముస్లింలవి కాగా 268 హిందువులవి, మిగిలినవి క్రైస్తవులవి, ప్రభుత్వానివి.

7వ తేదీన నగరంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో ముస్లింలు 11 హైందవ దేవాలయాలను ధ్వంసం చేసారు (కొన్నిటిని పాక్షికంగా పాడు చేసారు. కొన్నిటిని పూర్తిగా ధ్వంసం చేసారు. కొన్నిటిని దహనం చేసారు). హిందువులు కూడ కొన్ని మసీదులను, మదరసాలను ధ్వంసం చేసారు. ఈ హింసను, దొమ్మీలను అదుపు చేయడానికి పోలీసులు 72 సందర్భాలలో కాల్పులు జరపగా 72 మంది ముస్లింలు, 20 మంది హిందువులు చనిపోయారు. గాయపడిన 132 మందిలో 131 మంది ముస్లింలే.

ముస్లింల గుంపులు దేవనార్‌లోనూ బైకుల్లాలోనూ మొత్తం ముగ్గురు పోలీసులను హతమార్చారు. దేవనార్‌లో చంపిన ఇద్దరినీ కత్తులతో తెగనరికి చంపారు. ఒక శవం ఏడు రోజులు తరువాత గానీ దొరకలేదు.

8వ తేదీన ఇదే వరస కొనసాగింది. 33 పోలీస్‌స్టేషన్ల పరిధికి దొమ్మీలు వ్యాపించాయి. పోలీసులు 43 చోట్ల జరిపిన కాల్పులలో 31 మంది ముస్లింలు, 21 మంది హిందువులు చనిపోయారు (మరొక ముగ్గురు మృతుల మతం తెలీదు). ధారవిలో ఒకటి, దేవనార్‌లో నాలుగు, పార్క్‌సైట్‌లో ఒకటి, సాకినాకాలో ఒకటి మొత్తం ఏడు హిందూ దేవాలయాలను ముస్లింల గుంపులు ధ్వంసం చేసాయి. హిందువుల గుంపులు ధారవిలో రెండు మసీదులను, మాహింలోనూ భోయివాడ లోనూ ఒక్కొక్క మదరసాను, దాదర్‌లో ఒక దర్గాను ధ్వంసం చేసారు.

9వ తేదీన కూడ దొమ్మీలు, కత్తిపోట్లు కొనసాగాయి. పోలీసులు 28 సందర్భాలలో జరిపిన కాల్పులలో 12 మంది ముస్లింలు, అయిదుగురు హిందువులు చనిపోయారు. ఘట్‌కోపార్‌లో రెండు హిందూ దేవాలయాలు, ట్రాంబేలో ఒక మసీదు, జోగేశ్వరిలో ఒక కబరస్తాన్ (ముస్లింల శ్మశానవాటిక) ధ్వంసం చేయబడ్డాయి.

10వ తేదీ తరువాత పరిస్థితి అదుపులోకి వచ్చింది. అక్కడక్కడ ఒక్కొక్క ఘటన జరుగుతూనే ఉన్నా పెద్దఎత్తున దొమ్మీలు లేవు. కత్తిపోట్ల ఘటనలలో 11వ తేదీవ, 12వ తేదీవ మొత్తం 8మంది హిందువులు, ఇద్దరు ముస్లింలు చనిపోయారు.

ఆ తరువాత అల్లర్లు చల్లారిన నేపథ్యంలో పోలీసుల మీద తీవ్రమైన విమర్శ వ్యక్తమయింది. కాల్పులలో ఎక్కువగా ముస్లింలు చనిపోవడానికి కారణం పోలీసులు పనిగట్టుకొని ముస్లింలను చంపడమేనని ముస్లిం మతనాయకులే కాదు, వివిధ రాజకీయ పార్టీల నాయకులు, పత్రికలు విమర్శించాయి.

దీనికి పోలీసులు కమీషన్ ముందు చెప్పిన సమాధానమేమిటంటే, మొదటి దఫా అల్లర్లలో ఎక్కువగా హింసకు పాల్పడింది ముస్లింలే కాబట్టి కాల్పులలో ఎక్కువగా ముస్లింలు చనిపోవడం సహజం అని. చనిపోయిన వారికీ గాయపడిన వారికీ తూటాలు మోకాలి కింద కాక ఛాతీ భాగంలోనూ తలలోనూ తగలడానికి గల కారణాన్ని కూడ పోలీసులు కమీషన్ ముందు వివరించారు. కదులుతూ, మారణాయుధాలతో దొమ్మీలకు పాల్పడుతున్న వారిపైన కాల్పులు జరిపినప్పుడు ఎంత జాగ్రత్తగా కాల్పులు జరిపినా మోకాలి పైభాగంలో తూటాలు తగలవన్న భరోసా ఉండడం కష్టం అన్నారు.

ఇవి పూర్తిగా తీసిపారేయగల జవాబులు కావని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ భావించారు. ఒక్కొక్క ఘటనలోనూ పోలీసులు అవసరానికి లోబడి మాత్రమే కాల్పులు జరిపారా లేదా అనేది వేరే సంగతి గానీ, కావాలని ముస్లింలను కాల్చి చంపారని భావించడానికి ఆధారాలు లేవని అన్నారు. అయితే,

> **'పోలీసుల ప్రవర్తనలో ముస్లింల పట్ల వ్యతిరేకత వేరే రూపాలలో వ్యక్తమయింది. దానికి సాక్ష్యాలున్నాయి. వాళ్లపట్ల దురుసుగా ప్రవర్తించడం, ముస్లింలు ఇచ్చిన ఫిర్యాదులు కాగ్నిజబుల్ నేరాలయినా నమోదు చేసుకోకపోవడం, నమోదు చేసుకున్న కేసులు కూడ 'ఆధారాలు దొరకలేదు' అంటూ సులభంగా మూసేయడం జరిగింది. పోలీసుల మనస్సులలో ముస్లింల పట్ల ఒక సాధారణ వ్యతిరేకత ఉండింది. ముస్లింలతో వాళ్ల ప్రవర్తించిన పద్ధతిలో అది వ్యక్తం అయింది. ఆ సంగతి అడిషనల్ పోలీస్ కమీషనర్ వి.ఎన్. దేశ్‌ముఖ్ సహితం ఒప్పుకున్నారు. 1993 జనవరిలో ఈ వైఖరి మరింత నిర్దిష్ట రూపం తీసుకుంది'** అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అంటారు.

నిజానికి 1993 జనవరిలో -అంటే ముంబాయి అల్లర్ల రెండవ ఘట్టంలో - పోలీసులలోని ముస్లిం వ్యతిరేకత ఎంత తీవ్ర రూపం తీసుకుందంటే కాల్పులు జరిపినప్పుడు కూడ వారిని చంపే ఉద్దేశ్యంతోనే కాల్చారని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ నమ్మారు. ఆ విషయం దిగువ చూద్దాం.

రెండవ ఘట్టానికి నాంది

ముంబాయి అల్లర్ల రెండవ ఘట్టం 1993 జనవరి 6 నుండి మొదలయింది. దీనికి నాంది ఏమిటన్న విషయాన్ని గురించి శివసేన ఒకపద్ధతి ప్రకారం ప్రచారం చేసింది. ముస్లింలు పెద్ద ఎత్తున హత్యాకాండ కొనసాగించడానికి సన్నద్ధమయ్యారనీ, అందులో పాకిస్తాన్ గూఢచారి సంస్థ ఐఎస్ఐ పాత్ర ఉందనీ ప్రచారం చేసారు. రెండు ఘటనలను దీనికి ఉదాహరణగా ప్రచారం చేసారు. ఈ ప్రచారం ఎంత సమర్థంగా జరిగిందంటే సాధారణ దినపత్రికలు, సామాన్య పరిశీలకులు సహితం ఈ రెండు ఘటనలే జనవరి అల్లర్లకు నాంది అని నమ్మారు. ఈ రెండింటిలోనూ దోషిత్వం ముస్లింలకే ఆపాదించబడింది కాబట్టి ఈ ప్రచారం ఫలితంగా 'తప్పు' మళ్లీ ముస్లింలదే అయింది. జనవరి అల్లర్లలో అత్యధికంగా దెబ్బతినింది, భీతావహులయినది ముస్లింలే కాబట్టి, హిందుత్వవాద సంస్థలు తమ మీద నిందపడకుండ తప్పించుకోవాలంటే ఈ రకమైన చిత్రం ఇయ్యవలసి వచ్చింది. ఆ పని చాలా విజయవంతంగా చేసారు.

కానీ జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ విషయాన్ని లోతుగా పరిశీలించి, శివసేన ప్రచారం చేసిన ఆ రెండు ఘటనలే జనవరి అల్లర్లకు నాంది అని భావించడానికి ఆధారమేమీ లేదనీ, ముస్లింలు మొదటి దశలోనయినా రెండవ దశలోనయినా పంఘటితంగా వ్యవహరించారని నమ్మడానికి ఆధారమేమీ లేదనీ, ఐఎస్ఐ వంటి విదేశీ హస్తం ముంబాయి అల్లర్లలో పని చేసిందని నమ్మడానికి కూడ ఆధారమేమీ లేదనీ సవివరంగా చెప్పారు.

శివసేవ ప్రచారం చేసిన రెండు ఘటనలలో మొదటిది జననరి 5 రాత్రి జరిగింది. (మణిరత్నం తీసిన 'బొంబాయి' సినిమా పుణ్యాన ఈఘటనే అల్లర్లకు నాంది అన్న అభిప్రాయం ఈ పాటికి దేశవ్యాప్తంగా నెలకొని ఉంటుంది). 5వ తేదీ రాత్రి డోంగ్రీ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని విజయ్‌ట్రాన్స్‌పోర్ట్ కంపెనీ గోడౌన్‌లో పని చేస్తున్న ఒక హమాలీ కార్మికుడు (మరాఠీలో మతాడి కార్మికుడు అంటారు) రాత్రి నిద్రలేచి మూత్రానికి బయటకు పోగా ఎవరో దుండగులు అతనిని పొడిచి చంపారు. అతని కేకలు విని బయటికొచ్చిన మరి ముగ్గురు హమాలీ కార్మికులను కూడ పొడిచి చంపారు. ఈనలుగురినీ చంపింది ఎవరో, ఎందుకు చంపారో ఎవరికీ తెలియక పోయినా ఇది ముస్లింలు చేసిన హత్యేనని శివసేన పెద్దెత్తున గొడవ చేసింది. మతాడి కార్మిక సంఘం తరువాతి రోజు బంద్‌పిలుపు ఇచ్చింది. బంద్ పిలుపులో ముస్లింల ప్రస్తావన ఏమీ లేదు. నగరం నలుమూలలా పనిచేసే హమాలీ కార్మికులకు రక్షణ లేకుండ పోయిందనీ, ప్రభుత్వం రక్షణ కల్పించాలనీ పిలుపు ఇచ్చారు. అయితే బంద్‌నాడు నిర్వహించిన నిరసన సభలో మాత్రం హిందుత్వవాద వక్తలు ఇది ముస్లింలు చేసిన పనేనంటూ రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలు ఇచ్చారు. అప్పటినుండి ఈ 'మతాడీ కార్మికుల హత్య'కు శివసేన ప్రచారంలో ముఖ్య స్థానం ఏర్పడింది. ఆ తరువాత జరిగిన ముస్లింల ఊచకోత యావత్తు ఈఘటనకు ప్రతిస్పందనగానే చూపించబడింది.

రెండవ ఘటన జనవరి 7-8 తేదీల మధ్యరాత్రి 3-00 గంటల సమయంలో జరిగింది. జోగేశ్వరి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని రాధాబాయి చౌల్స్‌లో దుండగులు ఒక ఇంటికి బయటినుండి గొళ్లెం పెట్టి తగలబెట్టారు. మంటలలో ఆరుగురు సజీవంగా దహనం అయి చనిపోయారు. చనిపోయిన కుటుంబం హిందువులు, చంపినవారు ముస్లింలు. ఇది ఘోరమైన మారణకాండ అనడంలో సందేహమేమీ లేదు. అయితే ఈఘటనను శివసేన వారూ దినపత్రికలూ విపరీతంగా ప్రచారం చేసి హిందువులను రెచ్చగొట్టడమేకాక, శివసేన కార్యకర్తల ఆధ్వర్యంలో ఒక పద్ధతి ప్రకారం ఆ తరువాత జరిగిన ముస్లింల ఊచకోతను ఈ ఘటనకు హిందువుల ప్రతిస్పందనగా చిత్రీకరించడం వాస్తవాలకు దూరం అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ విమర్శించారు. అయితే ఈ ప్రచారం ఎంత సమర్థంగా జరిగిందంటే శివసేన వారే కాదు, అప్పటి మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి (కాంగ్రెస్ పార్టీ) సుధాకరరావు నాయక్, అప్పటి ముంబాయి నగర పోలీస్ కమీషనర్ శ్రీకాంత్ బాపట్ కూడ ఇదే అభిప్రాయాన్ని ప్రకటించారు.

మతాడీ కార్మికుల హత్య (ఇది చేసింది ఏ మతస్తులో అప్పటికి తెలియనుకూడ తెలియదు), రాధాబాయి చౌల్స్ మారణకాండలకు హిందువులు 'న్యాయమైన ఆగ్రహంతో స్పందించడమే' జనవరి అల్లర్ల సారాంశం అన్న అభిప్రాయాన్ని (శివసేన, బిజెపిలే కాక పోలీసులూ కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వమూ కూడ నమ్మిన అభిప్రాయాన్ని) జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తిరస్కరిస్తూ, 'వాస్తవాలను పరిశీలిస్తే, 1992 డిసెంబర్ 12 నుండి 1993 జనవరి 5 మధ్య ముస్లింలపైన దాడులు జరుగుతూనే ఉన్నాయని గ్రహించగలుగుతాం' అని అన్నారు. ముస్లింలవైపు నుండి కూడ దాడులు జరిగాయి.

- ☆ డిసెంబర్ 15న ఘట్‌కోపర్ ప్రాంతంలో ఒక కట్టెల డిపోను తగలబెట్టగా, నలుగురు ముస్లింలు అందులో సజీవంగా దహ[illegible]యారు.
- ☆ డిసెంబర్ 20న గోరేగావ్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో ఇద్దరు ముస్లింలను ఒక గదిలో పెట్టి బంధించి గదికి నిప్పుపెట్టడం జరిగింది. ఇద్దరిలో ఒకరు చనిపోయారు.
- ☆ జనవరి 2న తార్‌దేవ్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని ఎం.పి.మిల్ కాంపౌండ్‌లోని ముస్లింల గుడిసెలకు నిప్పుపెట్టి దగ్ధం చేయడం జరిగింది.
- ☆ జనవరి 4వ తేదీన శివసేన నాయకత్వంలో పెద్దగుంపు జోగేశ్వరి పోలీస్ స్టేషన్‌కు ఊరేగింపుగా పోయారు. హిందువులకు రక్షణ లేకుండా పోయిందనేది వారి ఫిర్యాదు. దారిలో వారు చాచానగర్ మసీదు పైన దాడి చేసి పలువురు ముస్లింలను గాయపరిచారు. మాహిం జంక్షన్‌లోని మగ్దుంనగర్‌లో నున్న ముస్లింల గుడిసెలను తగలబెట్టారు.
- ☆ జనవరి 6 రాత్రి 9.00 గంటల సమయంలో మాహిం ప్రాంతంలో సంజయ్ గవాడె అనే పోలీస్ కానిస్టేబుల్, మిలింద్ వైద్య అనే శివసేన కార్పొరేటర్ నాయకత్వం వహించిన హిందువుల గుంపు చేత కత్తులు పట్టుకొని ముస్లింల పైన దాడులు చేసారు. దీనితో ముస్లింలు కూడ రెచ్చిపోయి పెద్దఎత్తున ఇరువర్గాలూ తలపడ్డారు.

★ ఇదే సమయంలో దక్షిణ ముంబాయికి చెందిన సలీం రాంపురి, ఫిరోజ్ కొంకణి అనే ఇద్దరు వృత్తి నేరస్తుల ఆధ్వర్యంలో హిందువులను కత్తులతో పొడిచి చంపిన సంఘటనలు జరిగాయి. దీనికి ప్రతీకారంగా ముస్లింలను అదే రకంగా పొడిచిన ఘటనలు కూడ జరిగినప్పటికీ ఈ కత్తిపోటు సంఘటనలలో ఎక్కువగా దెబ్బతిన్నది హిందువులే.

మొదటి దఫా అల్లర్లకూ, రెండవ దఫా అల్లర్లకూ మధ్య జరిగిన ఇన్ని ఘటనలలోనికీ జనవరి 5 రాత్రి జరిగిన మతాడీ కార్మికుల హత్యనూ జనవరి 7-8 మధ్య రాత్రి రాధాబాయి చౌల్స్‌లో జరిగిన మారణకాండనూ వేరు చేసి వాటివల్లనే రెండవ దఫా అల్లర్లు చెలరేగాయని ప్రచారం చేయడంలో అర్థమేమీ లేదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అభిప్రాయపడ్డారు. ఈ ప్రచారం కేవలం ఆ తరువాత జరిగిన హింసాకాండను 'హిందువుల న్యాయమైన ఆగ్రహం' అంటూ సమర్థించడానికి పనికొచ్చింది. ఈ వ్యాఖ్యానాన్ని శివసేన, బిజెపిలే కాక కాంగ్రెస్‌పార్టీ, మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వ యంత్రాంగం కూడ స్వీకరించి ప్రచారం చేయడం వల్ల ఇదే సత్యంగా చలామణీ అయింది.

కానీ జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తన ముందు నమోదయిన సాక్ష్యాల ఆధారంగా రెండవదఫా అల్లర్లను వేరేరకంగా వ్యాఖ్యానించారు. ఆయన దృష్టిలో అది ప్రధానంగా హిందుత్వవాద సంస్థలు ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా, ఒక ప్రణాళిక ప్రకారం జరిపిన హింసాకాండ. మతాడీ కార్మికుల హత్యను, రాధాబాయి చౌల్స్ మారణకాండనూ కారణంగా చూపించి ప్రచారం చేయడం కూడ ఈ ప్రణాళికలో భాగమనే ఆయన నమ్ముతారు.

డిసెంబర్ 26 నుండి శివసేన ఆధ్వర్యంలో మొదలయిన 'మహా అరతి' కార్యక్రమాన్ని ఆయన ప్రముఖంగా ఉదహరిస్తారు. నిజానికి డిసెంబర్ 12 తరువాత అల్లర్లు తగ్గినప్పటినుండి శుక్రవారం నమాజ్(ప్రార్థనల)కు ముస్లింలు ఎక్కువ సంఖ్యలో హాజరుకావడం, బాబ్రీ మసీదు కూల్చివేత గురించి, మైనారిటీల పరిస్థితి గురించి ఆవేశంగా మాట్లాడుకోవడం ముంబాయి నగరంలో పెరిగిందని ఆయన గుర్తించారు. దీనికి సమాధానంగా అన్నట్లు శివసేన ఆధ్వర్యంలో మహా అరతులు మొదలయ్యాయి. శుక్రవారం నమాజ్ మీటింగ్‌లు ముస్లింల సంఘటనకు ఉపయోగపడుతున్నాయని గుర్తించారేమో, మహా అరతులలో ప్రధానంగా పెట్టిన డిమాండ్లు నమాజ్ పిలుపు మైకులలో గట్టిగా ఇవ్వడం మానేయాలనీ, మసీదు ఎదుట రోడ్డుకు అడ్డంగా ప్రార్థనలు చేయడం మానేయాలనీ. నమాజ్ సమయంలో మసీదులో చోటు చాలకపోతే రోడ్లోకి వచ్చి ప్రార్థన చేయడం, మైక్ పెట్టి భక్తులను గట్టిగా పిలవడం, 'కొత్తవిషయాలూకావు, పైగా ఇతరులకు ఏమంత తీవ్రమైన ఇబ్బంది కలిగించే విషయాలూ కావు' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యాఖ్యానిస్తూ, ఇది కేవలం మహా అరతులను ఒక రాజకీయ కార్యక్రమంగా చేపట్టడానికి ఒక సాకుగా మాత్రమే ఉపయోగపడిందని అంటారు. మహా అరతులలో రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడం, మహా అరతులకు హాజరయిన వాళ్లు తిరిగిపోతూ పోతూ ముస్లింలపైన దాడులు చేయడం, ముస్లింల నివాసాలు తగలబెట్టడం తరచుగా జరిగిందని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ సోదాహరణంగా వివరించారు. 1997 డిసెంబర్ 26న మొదలయిన మహాఅరతులు జనవరి నెల

హింసాకాండ మధ్యకూడ నిరాఘాటంగా కొనసాగి ఫిబ్రవరి మొదటివారం దాకా నడిచాయి. కర్ఫ్యూలో సహితం పోలీసులు శివసేన మహాఆరతులకు అంతరాయం కలిగించలేదని తరువాత అధ్యాయంలో చూద్దాం.

కాబట్టి, జనవరి అల్లర్లకు కారణమేమిటన్న ప్రశ్నకు శివసేన ప్రచారం చేసిన (మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం, పోలీసులు, చాలావరకు పత్రికలు అంగీకరించిన) జవాబును తిరస్కరిస్తూ, అది ముస్లింల హింసాకాండకు హిందువుల ప్రతిస్పందన కాదని స్పష్టంచేశారు. మరి జనవరి అల్లర్ల స్వభావం ఏమిటంటే,

'1992 డిసెంబర్ 15 నుండి 1993 జనవరి 5 మధ్య అనేక హింసాత్మక ఘటనలు జరిగినప్పటికీ, జనవరి 6 నుండి హిందువులు పెద్దెత్తున దొమ్మీలకూ హింసకూ పాల్పడ్డారు. హిందూమతతత్వవాద సంస్థల రెచ్చగొట్టే ప్రచారం ఉద్విగ్నతను తారస్థాయికి తీసుకుపోయింది. సామ్నా, నవకాల్ వంటి వార్త పత్రికలలోని రచనలు కూడ అదేపని చేసాయి. ఈ హింసాకాండకు శివసేవ నాయకత్వం వహించింది. శివసేన ప్రముఖ్ బాల్‌థాకరే ఆదేశాలు, రాతలు, శివసేవ కార్యకర్తల ప్రకటనలు, చర్యలు మతోన్మాదాన్ని విపరీతంగా రెచ్చగొట్టాయి. అమెరికాకు చెందిన 'టైం' పత్రికకు బాల్‌థాకరే ఇచ్చిన ఇంటర్వ్యూ లోనూ శివసేన నాయకులు మధుకర్ సర్‌పోట్‌దార్, మనోహర్ జోషీల 'ప్రతీకార' సిద్ధాంతంలోనూ ఈ వైఖరి ప్రతిఫలించింది. 'శివసేన బీభత్సమే ప్రజలకు నిజమైన రక్ష' అన్న నినాదం శివసేన కార్యకర్తల హింసాకాండకు సంకేతంగా నిలిచింది' అని అన్నారు.

మరి ముస్లింలు పాల్పడ్డ హింస మాటేమిటి అని అడిగితే, 1992 డిసెంబర్‌లాగే

'ఈ దశలో కూడ ముస్లింల సంస్థలుగానీ ప్రముఖవ్యక్తులుగానీ దానికి బాధ్యులనడానికి ఆధారాలేమీ లేవు. చాలామంది ముస్లింలు, ముస్లిం మతస్తులయిన నేరగాళ్లు, హింసకు, దోపిడీకి, దహనకాండకు, దొమ్మీకి పాల్పడిన మాట వాస్తవమే' నని అంటారు.

దీని విశదీకరణ రెండవ భాగంలో చూద్దాం.

ముంబాయి అల్లర్ల దృశ్యాలు

టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా, సండే అబ్జర్వర్‌లలో వచ్చిన ఫోటోలు

ముంబాయి అల్లర్ల దృశ్యాలు

II

జనవరి 1993:

హిందుత్వవాదుల హత్యాప్రణాళిక, పోలీసుల తోడ్పాటు

శివసేన పాత్ర - రెండవ ఘట్టం

1993 జనవరిలో ముస్లింలపైన జరిగిన ప్రాణాంతకమైన దాడులలో శివసేన ప్రత్యక్షపాత్ర ఉందని చూపించే అనేక ఘటనలను జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ తన ఎదుట నమోదయిన వాంగ్మూలాల నుండి ఉటంకించారు.

జనవరి 3వ తేదీనే (అంటే హిందువుల 'ప్రతిస్పందన'కు కారణంగా చూపించబడుతున్న మతాడి కార్మికుల హత్యలు, రాధాబాయి చౌల్స్ మారణకాండ జరగక ముందే) ప్రతీక్షానగర్ ప్రాంతంలో 18 నుండి 25 సంవత్సరాల వయసు లోపల ఉన్న యువకులు చాలామంది హౌసింగ్‌బోర్డ్ ఉద్యోగులమని చెప్పుకుంటూ ఇల్లిల్లూ తిరగి ముస్లింలు నివసించే ఇళ్లను గర్తించారు. ఆ యిళ్లపైన సుద్దతో గుర్తులు కూడ పెట్టారు. అందరి గురించీ అడిగినట్టు చేస్తూ ముస్లింల వివరాలు మాత్రం రాసుకున్నారనీ ముస్లింల ఇళ్లకు మాత్రం గుర్తులు పెట్టారనీ ఆ తరువాతగానీ అక్కడి నివాసులకు అర్థం కాలేదు.

ఒక వారం తరువాత - జనవరి 9,10,11 తేదీలలో - ప్రతీక్షానగర్‌పైన పెద్దఎత్తున హిందూ గుంపుల దాడి జరిగింది. తలకు కాషాయం రుమాలు చట్టుకున్న యువకులు 'జైశ్రీరాం', 'జైభవానీ', 'జైభీం', 'జై మహారాష్ట్ర' 'శివసేన జిందాబాద్' అని నినాదాలు ఇస్తూ దాడులు చేసారు. వాళ్లు వేసుకున్న టీషర్ట్‌లపైన శివసేన అని మరాఠీలో వ్రాసి ఉంది. ఆ మూడు దినాలు ప్రతీక్షానగర్‌లో ముస్లింల ఇళ్ల తలుపులు పగలగొట్టి లూటీ చేసారు, దహనం చేసారు. నలుగురు ముస్లింలను పొడిచి చంపారు. ఒక మసీదు పైన రాళ్లువేసి పక్కనున్న ముస్లింల తోపుడు బళ్లను, వాహనాలను తగలబెట్టారు. ఒక కారులో పోతున్న ముగ్గురు ముస్లింలను ఆపి, బయటికి గుంజి, విపరీతంగా కొట్టి, తిరిగి అదే కారులోకి వాళ్లను నెట్టి దానిని తగలబెట్టి ఆ ముగ్గురినీ సజీవంగా దహనం చేసారు. ఈ ఘటన శివాజీ చౌక్ పోలీస్ పికెట్‌కు 50 గజాల లోపే జరిగింది. అప్పుడేమీ చేయని పోలీసులు నాలుగు రోజుల తరువాత ఇద్దరిని అరెస్టు చేయగా, జనవరి 15 నాడు శివసేనకు చెందిన ఎంఎల్ఏ కాళిదాస్ కోలంకర్, కార్పొరేటర్ కృష్ణ విశ్వాసరావ్, స్థానిక శాఖా ప్రముఖ్ ప్రహ్లాద్ థోంబ్రేల నాయకత్వంలో మూడు నాలుగువేలమంది వాళ్లను విడుదల చేయాలంటూ పోలీస్‌స్టేషన్ మీదికి ఊరేగింపుగా పోయారు (వీళ్లతో పాటు ఏక్‌నాథ్ గైక్వాడ్ అనే కాంగ్రెస్ ఎంఎల్ఏ కూడ ఉండడం గమనార్హం).

ఈ ప్రాంతంలో నివసించే రేష్మా ఉమర్ మక్కీ అనే మహిళ కమీషన్ ముందు తన వాంగ్మూలం వివరంగా ఇచ్చింది. పెళ్లికి ముందు ఆమె హిందూ స్త్రీ. ఉమర్ మక్కీ అనే ముస్లిం యువకుడిని ప్రేమించి, మతం మార్చుకుని పెళ్లి చేసుకొని తన పేరు రేష్మాగా మార్చుకుంది. జనవరి 3వ తేదీన శివసేన కార్యకర్తలు ప్రతీక్షానగర్‌లో ముస్లింల ఇళ్లకు గుర్తులు పెట్టినప్పుడు వీరి ఇంటికి కూడా గుర్తు పెట్టారు. 9వ తేదీన ఆ యింటిపైన శివసేన కార్యకర్తలు కత్తులతో, కర్రలతో గొడ్డళ్లతో దాడిచేసారు. ఆమె భర్త గురించి అడిగారు. రేష్మా అతనిని ఒక పెద్దపెట్టెలో దాచి పెట్టి ఇంట్లో లేడని బుకాయించింది. 11వ తేదీన వాళ్లు మళ్లీ వచ్చారు. 'ముస్లింను ఎందుకు పెళ్లి చేసుకున్నావు? హిందువులంతా

చచ్చిపోయారా?' అని దబాయించారు. వారిలో ముగ్గురు నలుగురు ఇంట్లోకి వచ్చి రేష్మా మెడమీద కత్తిపెట్టి అరిస్తే బట్టలు చింపేసి రేప్ చేస్తామని బెదిరించారు. ఆ తరువాత కూడ స్థానిక శివసేన కార్యకర్తలు ముస్లింను పెళ్లి చేసుకున్నందుకు ఆమెను వేధిస్తున్నారని ఆమె కమీషన్‌కు చెప్పింది.

తన భర్తను వాళ్లు చంపేటట్టున్నారనీ తమకు సహాయం చేయమనీ రేష్మా ఆ ప్రాంత పోలీస్ ఇన్స్‌పెక్టర్ వినాయక్ పాటిల్‌కు విన్నవించుకోగా, అతను నిర్మొహమాటంగా 'ఒక ముస్లిం చస్తే, ఒక ముస్లిం తక్కువ అవుతాడులె'మ్మని జవాబు చెప్పాడు. తనను వేధిస్తున్న సంగతి చెప్తే కూడ పట్టించుకోలేదు. 'నీకు శిక్షపడే రోజు వస్తుందిలె'మ్మని రేష్మా ఇన్స్‌పెక్టర్ పాటిల్‌ను నిస్సహాయంగా శపించి వచ్చేసిందంట. అయితే ఆమె మాటలే సత్యమయ్యాయని తరువాతి రికార్డును బట్టి తెలుస్తుందని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అంటారు. అతనిని రాష్ట్రప్రభుత్వం ఆ తరువాత విచారణ లేకుండ బర్తరఫ్ చేసింది. అనేక ఇతర ఆరోపణలతోబాటు 'మతతత్వ సంస్థలతో సన్నిహిత సంబంధాలు ఉన్నాయి' అనేది అతని మీద ఉన్న ఆరోపణలలో ఒకటి. ప్రతీక్షానగర్ ఘటనలను జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వివరంగా సమీక్షించి, ఒక్క వినాయక్ పాటిల్ మాత్రమేకాక మొత్తంగా పోలీసులు ముస్లిం వ్యతిరేక పాత్ర నిర్వహించారన్న అభిప్రాయానికి వచ్చారు. పోలీసుల వైఖరివల్లనే ప్రతీక్షానగర్‌లో అంత పెద్దఎత్తున దాడులు జరగగలిగాయని ఆయన అన్నారు. 'ప్రతీక్షానగర్‌లోని హిందూ దుండుగులు పెద్ద ఎత్తున దాడికి దిగారు. వారిలో కొందరు బహిరంగంగానే తాము శివసేన కార్యకర్తలమని చెప్పుకున్నారు. మరికొందరిని బాధితులు శివసేన కార్యకర్తలుగా గుర్తించడం జరిగింది. స్థానిక పోలీసుల ప్రత్యక్ష పరోక్ష సహకారంతో వాళ్లు ముస్లింలను భీతావహులు చేసి అణచివేసారు. ఇంత పెద్దఎత్తున వాళ్లు విజయవంతంగా తమ కార్యక్రమం నిర్వహించగలిగారంటేనే పోలీసు యంత్రాంగం ఎంతగా నిష్క్రియాపరత్వానికి లోనయిందో, ఎంతగా మతతత్వ జాడ్యం పోలీసు యంత్రానికి సోకిందో అర్థం అవుతుంది' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అన్నారు.

అయితే ఇన్స్‌పెక్టర్ వినాయక్ పాటిల్ లాగ శిక్షపడిన ముంబాయి పోలీస్ అధికార్లు కొద్దిమందే. అత్యధికులు ఎటువంటి అభిశంసన లేకుండ తప్పించుకున్నారు. ఈ విషయం దిగువ చూద్దాం.

దొమ్మీలలో శివసేన నిర్వహించిన పాత్ర ప్రధానంగా 'మహా ఆరతుల'తో ముడిపడి ఉంది. రోడ్డుమీద నమాజ్ చేయడాన్ని నిరోధించాలి, నమాజ్‌కు మసీదు నుండి మైక్ ద్వారా బిగ్గరగా పిలుపు ఇవ్వడం మాన్పించాలి అన్న పాత డిమాండ్లకు కొత్త ఉద్విగ్నత కల్పిస్తూ హిందుత్వవాదులు డిసెంబర్ నెలాఖరులో 'మహాఆరతి' కార్యక్రమాలను మొదలుపెట్టిన సంగతి పైన చెప్పాము. జనవరి వచ్చేసరికి అవి మతోన్మాదాన్నిరెచ్చగొట్టి ముస్లింలపైన దాడులకు హిందువులను సమాయత్తం చేసే కార్యక్రమాలుగా రూపాంతరం చెందాయి. ఎక్కువ భాగం దాడులు మహా ఆరతి కార్యక్రమాలకు హాజరయి నిష్క్రమిస్తున్న హిందువుల గుంపులు చేసారని శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక తెలియజేస్తుంది. అంతకు ముందు ఏ అల్లర్లు జరగని ప్రాంతాలలో కూడ మహా ఆరతులు మొదలు పెట్టిన తరువాత హింసాకాండ చెలరేగిందని నివేదిక సోదాహరణంగా చూపించింది.

బైకుల్లా పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో రెండు హనుమాన్ మందిర్‌ల దగ్గర జనవరి 9న కర్ఫ్యూ అమలులో ఉండగానే మహా ఆరతులు నిర్వహించారు. చవాన్ అనే ఎసిపి (అసిస్టెంట్ కమీషనర్ ఆఫ్ పోలీస్) స్వయంగా పక్కన ఉండి ఈ మహా ఆరతులను తిలకించాడు! వీటిలో ఒక మహా ఆరతి ^కమం నుండి వెనుదిగిరి పోతున్న జనం దొమ్మీకి పాల్పడ్డారని అదే ఎసిపి అంటుందగా, స్థానిక ^క్టర్ పటాంకర్ మాత్రం ఆ జనం భజనలు పాడుకుంటూ ఇంటికి పోయారని అంటాడు! పైగా ఆరతి నుండి వెనుదిరి^ పోతున్న వారి చేతిలో ఇనపరాడ్లు, బల్లాలు ఉన్నాయని సాక్షులు ^ప్తున్నారు కదా, దీనిని బట్టి వాళ్లు మహా ఆరతికి వచ్చినపుడే ఆయుధాలు పట్టుకొని వచ్చినట్టున్నారు కదా, మీరు చూస్తూ ఏం చేస్తున్నారని కమీషన్ ఇన్స్‌పెక్టర్ పటాంకర్‌ను అడిగితే, ఇంటికి తిరిగి పోయి ఆయుధాలు తీసుకొని వెనక్కి వచ్చి ఉండవచ్చునని అంటాడు. 'కమీషన్‌ను తప్పుదోవ పట్టించడానికి ఇన్స్‌పెక్టర్ ఇంత బాధాకరమైన ప్రయత్నం చేయడం హేయమైన విషయం' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యాఖ్యానిస్తారు.

కొలాబా పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని వీర్‌బజరంగ్ గుడి దగ్గర జనవరి 11 రాత్రి శివసేన వారు 8.00, 9.00 గంటల మధ్య ఒక మహా ఆరతి కార్యక్రమం నిర్వహించారు. రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలు ఇచ్చిన ఆ కార్యక్రమం నుండి వెనుదిరిగి పోతున్న జనం చాలా కోపంగా, అసహనంగా ఉన్నారు. వాళ్ల వైఖరి గమనించిన పోలీసులు వారితోనే నడిచారు. దారిలో అబ్దుల్ రజాక్ అనే రౌడీ తారసపడ్డాడు. మహా ఆరతి నుండి పోతున్న జనం అతని వెంటపడి తరిమి పట్టుకొని పశువును వధించినట్టు వధించారు. 45 కత్తిపోట్లున్న అతని శవాన్ని పోలీసులు వెలికి తీసారు. మహా ఆరతికి హాజరయి వెనక్కి పోతున్న జనం చేతిలోకి అకస్మాత్తుగా కత్తులెక్కడి నుండి వచ్చాయన్న కమీషన్ ప్రశ్నకు పోలీసుల నుండి జవాబు లేదు.

డి.బి మార్గ్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని కబీర్‌వాడి హనుమాన్ మందిర్ దగ్గర శివసేన ఎంఎల్ఏ చంద్రకాంత్ పద్వాల్, కార్పొరేటర్ అరవింద్ నేర్కర్‌ల నేతృత్వంలో జనవరి 9న జరిగిన మహా ఆరతి అనంతరం తిరిగి పోతున్న గుంపు ఆ వాడలోని ప్రతి ముస్లిం దుకాణాన్నీ ధ్వంసం చేసి లూటీ చేసింది. సిఐడి స్పెషల్ బ్రాంచి చొరవతో ఈ కార్యక్రమాన్ని మొత్తం వీడియో తీయడం జరిగింది. మహా ఆరతికి హాజరయిన జనం ఉద్రిక్తులయ్యారనీ వారిలో అలజడి చెలరేగిందనీ వారిని అదుపు చేయడానికి పోలీసు సిబ్బంది బలప్రయోగానికి పాల్పడవలసి వచ్చిందనీ స్పెషల్ బ్రాంచి డైరీ చెప్తుండగా, కమీషన్ ముందు హాజరయిన సీనియర్ పోలీస్ ఇన్స్‌పెక్టర్ భకారే మాత్రం ఆ డైరీలోని రికార్డు అవాస్తవమనీ అదేం లేదనీ అంటాడు. మహా ఆరతి ప్రశాంతంగా జరుగుతుండగా పొరుగున ఉన్న గ్రాంటురోడ్డు మసీదు నుండి అజాన్ పిలుపు గట్టిగా వినపడిందనీ అప్పుడు మాత్రమే జనంలో కొంత అలజడి చెలరేగిందనీ అంటాడు. కానీ స్పెషల్ బ్రాంచి పురమాయింపు మీద వీడియో తీసిన సుధీర్ నాగిన్‌లాల్ షా తన వాంగ్మూలంలో, మహా ఆరతి చాలా బిగ్గరగా సాగుతుండిందనీ అజాన్ పిలుపు దానిని డిస్టర్బ్ చేసేంత గట్టిగా ఏమీ లేదనీ అంటాడు. అతని వీడియోను మొత్తం తిలకించిన కమీషన్ అదే అభిప్రాయానికి వచ్చింది. కానీ సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ భకారే మాత్రం మహా ఆరతికి వచ్చిన గుంపు తిరిగిపోతూ పోతూ పాల్పడిన హింసకు అజాన్‌నే కారణంగా చూపించదలచుకున్నాడు.

గాందేవి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో జనవరి నెలలో 18 చోట్ల ముస్లింల నివాసాలపైన, దుకాణాలపైన దాడులు జరిగాయి. వీటిలో ప్రతీఒక్కటీ శివసేన వారు, భారతీయ జనతాపార్టీ వారు మహా ఆరతి నిర్వహించిన కొద్దిసేపటికి, ఆ ప్రదేశానికి దగ్గరగా జరిగాయి. మొత్తం 80 కి పైగా ఇళ్లు, దుకాణాలు లూటీకి గురయ్యాయి.

తార్‌దేవ్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో జనవరి 9వ తేదీన హనుమాన్ మందిర్ వద్ద మహా ఆరతి జరిగింది. బిజెపి, శివసేన, విశ్వహిందూపరిషత్, బజ్రంగ్‌దళ్ కలిసి ఈ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించాయి. ఆ ప్రాంతంలో విపరీతమైవ టెన్షన్ ఉందని పిఐడి రిపోర్టులో ఉన్నప్పటికీ ఈ మహా ఆరతికి పోలీసులు అనుమతి ఇచ్చారు. యథావిధిగా మహా ఆరతి నుండి తిరిగివెళ్లుతున్న జనం దారిలో ముస్లింల ఇళ్లపైన, దుకాణాలపైన దాడులు చేసి బీభత్సాన్ని సృష్టించారు. మహా ఆరతికి హాజరయిన వాళ్లెవరి దగ్గరా ఆయుధాలేవీ లేవని కమీషన్ ముందు పోలీస్ అధికారులు వాంగ్మూలం ఇచ్చారు. కానీ తిరిగి వెళ్లేటప్పుడు లూటీ చేయడానికి కావలసిన కత్తులు, కర్రలు, గొడ్డళ్లు వాళ్ల చేతిలో ప్రత్యక్షమయ్యాయి. ఎక్కడి నుండి వచ్చాయని పోలీస్ అధికార్లను కమీషన్ ప్రశ్నిస్తే, బహుశా పోతూ పోతూ దారిలో ఉన్న హిందువుల ఇళ్ల నుండి తీసుకొన్నారేమోనని వారు జవాబు చెప్పారు!

మహా ఆరతులతో సంబంధం లేకుండ హిందుత్వవాద సంస్థలు, వారు పోగు చేసిన గుంపులు ముస్లింలపైవ దాడులు చేయలేదనుకుంటే పొరబాటే. నిజానికి జనవరి నెలలో ముస్లింలపైన జరిగిన దాడులన్నిటిలోనూ హిందుత్వవాద సంస్థల పాత్ర- ముఖ్యంగా శివసేన పాత్ర - ప్రత్యక్షంగానే ఉంది. దాడులకు నాందిగా, ముస్లింలవైపు నుండి పెద్దెత్తున దాడి జరగబోతున్నదని ప్రచారం చేపట్టారు. ఈ ప్రచారం హిందూవాడలలో దావానలంలాగా వ్యాపించింది. దానితో, మామూలుగా మతతత్వవాదులు కానివాళ్లు సహితం రెచ్చిపోయారు. శివసేన మూకలలో భాగమయ్యారు.

కాలాచౌకి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని ధోంద్‌పాడ మసీదుపైన జనవరి 9 నాడు దాదాపు 12-14 వేల మంది దాడిచేసారు. ఈ గుంపుకు భాయి షింగ్రె, రమాకాంత్ రహతె, రవి చవాన్, శ్రీధర్ కదమ్, అనీల్ గైక్‌వాడ్ అనే శివసేన నాయకులు నేతృత్వం వహించారు. గుంపులు గుంపులుగా విడిపోయి వీళ్లు మసీదుపైన కొంతసేపు, ముస్లింల ఇళ్లపైన కొంతసేపు దాడి చేసారు. మహమ్మద్ నకీల్ ఆలం అనే వ్యక్తిపైన కిరోసిన్ పోసి సజీవంగా దహనం చేసారు. ఈ గుంపును అదుపు చేయడానికి పోలీసులు జరిపివ కాల్పులలో ముగ్గురు చనిపోయారు. మరికొంతమందిని పోలీసులు అరెస్టు చేసారు. కాని వాళ్లను విడుదల చేయాలంటూ శివసేన నాయకత్వంలోనే మళ్లీ పెద్ద ఊరేగింపు పోలీస్ స్టేషన్ మీదికి పోయింది. రాళ్లతో, సోడాబాటిళ్లతో వాళ్లు పోలీసులపైన దాడి చేసారు.

ఇంత బీభత్సం జరిగినప్పటికీ పోలీసులు అదే సాయంత్రం శివసేన శాఖా ప్రముఖ్ దీపక్ షిండె ఆధ్వర్యంలో స్థానిక హనుమాన్ దేవాలయంలో మహాఆరతి జరగనిచ్చారు!

పోలీసులు - శివసేన

పోలీసులు శివసేన హింసాత్మక కార్యకలాపాలను అటకాయించడానికి ఎటువంటి ప్రయత్నం చేయలేదన్న విషయం ఇప్పటికే సూచించాము. మహా ఆరతులు హింసకు దారి తీస్తున్నాయని తెలిసి కూడ వాటిని నిరోధించడానికి పోలీసులు ఎటువంటి ప్రయత్నమూ చేయలేదు. పైగా కర్ఫ్యూ అమలులో ఉన్న ప్రాంతాలలో కూడ యధేచ్ఛగా జరగనిచ్చారు. సిఐడి స్పెషల్ బ్రాంచి అన్ని పోలీస్ స్టేషన్లకూ పంపించిన ఇంటలిజెన్స్ రిపోర్టులో మహా ఆరతుల వల్ల ఉండగల ప్రమాదాన్ని గురించి లిఖిత పూర్వకంగా హెచ్చరించి నప్పటికీ పోలీసులు ఎంతమాత్రం జాగ్రత్త తీసుకోలేదు.

హిందువుల వైపు నుండి జరిగిన సంఘటిత హింసాకాండకు మహా ఆరతులే కేంద్రంగా పనిచేసాయని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ గుర్తించారు కాబట్టి ఆ కార్యక్రమాల విషయంలో పోలీసుల వైఖరిని తరచి తరచి ప్రశ్నించారు. ఒకటి రెండు మినహాయింపులతో కమీషన్ ముందు హాజరైన పోలీస్ అధికారులెవ్వరూ సరయిన జవాబు చెప్పలేదు. మహా ఆరతులకు హాజరయిన వాళ్ల చేతిలో ఎటువంటి ఆయుధాలూ లేవని ప్రతీ పోలీస్ అధికారీ కమీషన్‌తో అన్నాడు. కానీ అనేక సందర్భాలలో తిరిగిపోయేటప్పుడు వాళ్లు కర్రలతో రాళ్లతోనే కాదు, కత్తులతో, గొడ్డళ్లతో ముస్లిం బస్తీలపైన దాడులు చేసినట్టు పోలీసు ఎఫ్ఐఆర్ లే కాక కమీషన్ ముందు హాజరయిన బాధితుల వాంగ్మూలాలు కూడ తెలియజేస్తాయి. మరి ఈ ఆయుధాలు ఎక్కడినుండి వచ్చాయని అడిగితే, 'ఏమో తెలీద'ని ఒకరు, 'ఇంటికిపోయి తెచ్చుకొని ఉంటార'ని ఒకరు, 'దారిలోని హిందువుల ఇళ్లనుండి తీసుకొని ఉండవచ్చున'ని ఇంకొకరు జవాబు చెప్పారు. ఇది కమీషన్‌ను తప్పుదోవ పట్టించడం తప్ప వేరే ఏమీ కాదని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ ముంబాయి పోలీసులను తీవ్రంగా దుయ్యబట్టారు.

అసలు ఈ మహా ఆరతుల పర్యవసానం చూసిన తరువాతయినా వాటిని ఎందుకు నిషేధించ లేదని (కనీసం ఘర్షణ వాతావరణం ఉన్న ప్రాంతాలలో) జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ చాలా మంది పోలీస్ అధికార్లను విచారణ సమయంలో అడిగారు. ఈ విషయంలో నిర్ణయం పైస్థాయిలోనే జరిగిందని ఆయనకు లభించిన సమాధానాలను బట్టి తెలుస్తుంది. అప్పటికి మహారాష్ట్రలో కాంగ్రెస్ పార్టీ అధికారంలో ఉంది. పోలీస్ యంత్రాంగం వాళ్ల అదుపులో ఉంది. అయినప్పటికీ శివసేనకు కోపం తెప్పించాలంటే వాళ్లకు ధైర్యం చాలలేదు.

పోలీసులకు నిషేధాజ్ఞలు ప్రకటించే అధికారం ముంబాయి పోలీస్ చట్టంలోని సెక్షన్ 37 లో ఉంది. సెక్షన్ 37 నుండి మహా ఆరతిని మినహాయించాలన్న నిర్ణయం ముంబాయి పోలీస్ కమీషనర్ డిసెంబర్ 6కు ముందే తీసుకున్నాడు. దొమ్మీలు మొదలయిన తరువాత కొంతమంది పోలీస్ అధికారులు క్రైం మీటింగ్‌లలో ఆ నిర్ణయం వల్ల వస్తున్న నష్టాన్ని కమీషనర్‌కు వివరించినప్పటికీ ఆ నిర్ణయం మారలేదు. అయితే ఆ మాత్రం హెచ్చరించిన అధికార్లు కొద్దిమందే ఉన్నట్టున్నారు. చాలామంది పోలీసు అధికారులు తామే శివసేన కార్యకర్తలయినట్టు ప్రవర్తించారు.

మహా ఆరతులను సెక్షన్ 37 పరిధి నుండి మినహాయించడానికి కారణమేమిటని అప్పటి నగర పోలీస్ కమీషనర్ శ్రీకాంత్ కృష్ణాజీ బాపట్‌ను కమీషన్ అడుగగా, 'అవి కేవలం మత సంబంధమైన కార్యక్రమాలే తప్ప రాజకీయ కార్యక్రమాలు కావు' అని సమర్థించుకున్నాడు. ఇతర పోలీస్ అధికారులు కూడ అదే సమాధానం ఇచ్చారు. పోలీస్ కమీషనర్ వాంగ్మూలాన్ని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యాఖ్యానిస్తూ 'ఇతనిని ఇతని కింది అధికారులు మోసగించి అయినా ఉండాలి, లేదా ఇతను కూడా ఈ మోసంలో భాగం అయి ఉండాలి' అంటారు.

అయితే మహా ఆరతులపట్ల ఉదాసీన వైఖరి అవలంబించడం ఒక్కటే కాదు. ఇంకా అనేక ఇతర రూపాలలో ముంబాయి పోలీసులు హిందుత్వ వాద సంస్థల పట్ల తమ పక్షపాతాన్ని ప్రదర్శించారు. వాళ్ల హింస రికార్డుకెక్కకుండ చూడడానికి చాలా హేయమైన పద్ధతులలో తాపత్రయం ప్రదర్శించారు.

1992 డిసెంబర్ 27 నాడు శివసేన వారు ఒక ఊరేగింపు తీసారు. ఊరేగింపు ఖేర్వాడి, నిర్మల్‌నగర్ పోలీస్ స్టేషన్ ప్రాంతాల నుండి సాగింది. వాళ్ల చేతిలో ఉన్న ప్లేకార్డుల మీద 'శివసేన బీభత్సమే ప్రజలందరికీ రక్ష' (Shiva Sena's terror is Public safety) అని రాసి ఉంది. అదే నినాదం ఇచ్చారు కూడ. ఆ ఊరేగింపు గురించి ఖేర్వాడి పోలీస్ స్టేషన్‌లో ఆరోజు సమాచారం నమోదు చేసిన ఇంటలిజెన్స్ జవాను ఈ విషయాన్ని సరిగ్గానే రాసాడు. కానీ ఆ తరువాత న్యాయవిచారణ ప్రకటించేసరికి ఆ స్టేషన్ పోలీసులు దానిని దిద్దారు. 'బీభత్సం' అనే మాటను దిద్ది 'దర్శనం' (మరాఠీలో ఇవి రెండూ దగ్గరగా ఉంటాయి) అనే మాట చేర్చారు. అయితే రికార్డు తెప్పించి పరిశీలించిన జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ ఈ విషయాన్ని గమనించి తీవ్రంగా అభిశంసించారు. పైగా, 'బీభత్సం'ను 'దర్శనం'గా మార్చారుగానీ బీభత్సం అన్న క్రియ ఉన్నప్పుడు మరాఠీ భాషలో కర్త స్త్రీ లింగంలో ఉంటుందనీ దర్శనం అన్నప్పుడు తటస్థలింగంలో ఉండాలనీ రికార్డును దిద్దిన పోలీసులు ఈ విషయాన్ని గమనించలేదనీ అంటారు. అంతేకాక, ఖేర్వాడి పోలీస్ స్టేషన్ ఇన్స్‌పెక్టర్ ఈ మార్పు చేసాడు గానీ నిర్మల్‌నగర్ పోలీసులు చేయలేదు. ఆస్టేషన్ రికార్డులో శివసేన వారి నినాదం ఉన్నదున్నట్టే నమోదయింది. ఖేర్వాడి పోలీసుల నేరాన్ని ఇది బయటపెట్టింది.

పోలీసులు శివసేన కార్యకర్తలతో కలిసి దాడులు చేసిన సంఘటనలు కూడ కమీషన్ ఎదుట నమోదయ్యాయి. దేవనార్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో డిసెంబర్ 9 నాడు అబీద్ ఆలీ కాజీ అనే వ్యక్తి ఇంటి మీద పోలీసులు దాడి చేసారు. అతనిని విపరీతంగా కొట్టి, అడ్డమొచ్చిన అతని సోదరిని కూడ కొట్టి, అతనిని స్థానిక శివసేన శాఖ కార్యాలయం వైపు లాక్కొని పోయారు. మమ్మల్నే నీ సంగతి చూసుకొమ్మంటావా లేక శివసేన వారికి అప్పగించమంటావా అని అక్కడున్న పోలీస్ ఇన్స్‌పెక్టర్ అతనిని బెదిరించాడు. అతనిని బాగా తన్ని, 'ఇంక పారిపో' అన్నాడు. అతను పారిపోతుండగా శివసేన కార్యకర్తలు 10 లేక 12 మంది అతనిని తరిమి సైకిల్ చైన్లతోనూ హాకీ కర్రలతోనూ కొట్టిపడేసారు.

బైకుల్లా పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో నివసించే షబ్బీర్ అబ్దుల్ హుసేన్ తంబావాలా వాంగ్మూలం ప్రకారం, మీనా హౌసింగ్ సొసైటీలో ఉన్న ముస్లింల ఇళ్ల మీద పోలీసుల సమక్షంలోనే దుండగులు

దాడి చేసారు. ఇదికూడ ఒక 'మహాఆరతి' పర్యవసానంగా జరిగిన దాడే. బిల్డింగ్ గేట్‌కు తాళం వేసి సాయుధ పోలీసులు కాపలా ఉండగానే దుండగులు గోడ దూకి ఇళ్ల తలుపులు పగలగొట్టి దాడికి పాల్పడ్డారు. వారిలో శేఖర్ అనే ఒక వ్యక్తి గురించి షబ్బీర్ స్థానిక పోలీస్ స్టేషన్‌లో ఫిర్యాదు ఇచ్చాడు. అసిస్టెంట్ ఇన్స్‌పెక్టర్ జైస్వాల్ షబ్బీర్‌నూ శేఖర్‌నూ పోలీస్ స్టేషన్‌కు పిలిచాడు. అక్కడ అనంతనారాయణ్ శింగ్రె అనే శివసేన శాఖాప్రముఖ్ కూర్చొని ఉన్నాడు. అతని సమక్షంలో అసిస్టెంట్ ఇన్స్‌పెక్టర్ జైస్వాల్ షబ్బీర్‌ను రాజీ కమ్మని ఒత్తిడి చేసాడు. మత ఘర్షణలు జరుగుతున్నప్పుడు అటువంటి ఘటనలు జరుగుతుంటాయనీ షబ్బీర్ ఆ ప్రాంతంలో ఉండదలచుకుంటే దానిని పట్టించుకోకుండ ఉండడం మంచిదనీ రాజీపడుతున్నట్టు రాసి ఇవ్వాలనీ ఒత్తిడిపెట్టాడు. షబ్బీర్ ఒప్పుకోలేదు.

డిసెంబర్ 7వ తేదీన డోంగ్రి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని పహల్వి బేకరీ పైన 'శివసేన జిందాబాద్' అన్న నినాదంతో 100 మంది యువకులు దాడి చేసారు. వాళ్ల చేతులలో లాఠీలు, ఇనపరాడ్లు, కత్తులు ఉన్నాయి. దాడి చేసిన వారిలో బిపిన్ అనే యువకుడిని బేకరీ యాజమాన్యం గుర్తించింది. పోలీస్ కంప్లెయింట్ ఇచ్చారు. కానీ పోలీసులు ఆ బిపిన్‌ను అరెస్టు చేయలేదు. శివసేనకూ దాడి చేసిన దుండగులకూ మధ్య నున్న సంబంధాన్ని గురించి ఇన్వెస్టిగేట్ చేయలేదు. కేసు నమోదు చేసుకొని మూసేసారు.

కాలాచౌకి పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని బొంబాయి డాక్ లేబర్‌బోర్డు (బిడిఎల్‌బి) కాలనీలో జరిగిన దొమ్మీని పోలీసులు పూర్తిగా వక్రీకరించిన తీరు శివసేనను కాపాడడానికి ముంబాయి పోలీసులు ఎంత దూరమైనా పోగలరని రుజువు చేసింది. ఈ దొమ్మీ మొత్తం దిలావర్‌ఖాన్ అనే ముస్లిం నేరస్తుడి ఆధ్వర్యంలో జరిగిందని పోలీసులు కేసు నమోదు చేసారు. ఈ కాలనీలో మెజారిటీ నివాసాలు ముస్లింలవేగానీ చుట్టూ ఉన్న ప్రాంతం హిందువులు మెజారిటీగా ఉన్న ప్రాంతం. శివసేనకు బాగా ప్రాబల్యం ఉన్న ప్రాంతం. కాలనీలో జరిగిన దొమ్మీలో 39 ఆస్తులు ధ్వంసం కాగా అందులో 9 హిందువులకు చెందినవి. మిగిలిన 30 ముస్లింలకు చెందినవి. కాలనీలో ఒక శివుని ఆలయం, ఒక మసీదు ఉన్నాయి. మసీదు ధ్వంసం అయిందిగానీ ఆలయానికేమీ కాలేదు. ఆలయం పూజారిని కమీషన్ పిలిపించి అతని వాంగ్మూలం నమోదు చేసింది. దొమ్మీ జరిగిన నాడు గానీ అంతకు ముందుగానీ కాలనీలోని ముస్లింలు గుడికి ఎటువంటి హానీ కలిగించలేదని అతను అన్నాడు.

అయినప్పటికీ కాలనీలో జరిగిన దొమ్మీకి సంబంధించిన కేసులో పోలీసులు 50 మంది ముస్లింలను, ఆరుగురు హిందువులను అరెస్టు చేసారు. మరొక 12 మంది హిందువుల పేర్లు కూడ ముద్దాయిలుగా చూపించారుగానీ వాళ్లను అరెస్టు చేయలేదు. పోలీసు సిబ్బంది వాంగ్మూలాలే తప్ప కాలనీ నివాసులెవ్వరి వాంగ్మూలమూ పోలీసులు ఈ కేసులో నమోదు చేయకపోవడం చాలా విచిత్రమైన విషయం. ఘటనను మొత్తం పరిశీలించిన మీదట, 'హిందువులు కాలనీపైన దాడి చేసారనీ, ముస్లింలు దానిని తిప్పికొట్టడానికి ఎదురుదాడి మాత్రం చేసారనీ అర్థం అవుతుంది' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అంటారు. పోలీసులు మాత్రం ఇది దిలావర్‌ఖాన్ నాయకత్వంలో ముస్లింలు పాల్పడిన దొమ్మీ అనే భావించారు.

నిజానికి శివసేనకు బాగా ప్రాబల్యం ఉన్న కాలాచౌకీ ప్రాంతంలో డిసెంబర్ నెలలోనే శివసేన ఆధ్వర్యంలో జరిగిన రహస్య సమావేశాలలో నగరంలోని ఇతర ప్రాంతాలలో బాబ్రీ మసీదు కూల్చివేత తరువాత ముస్లింలు రెచ్చిపోయి హింసకు పాల్పడినందుకు ప్రతీకారంగా ముస్లింలపైన దాడులు చేయాలని నిర్ణయం జరిగినట్టు ఆధారాలున్నాయని కమీషన్ భావించింది. శివసేన, భారతీయ జనతా పార్టీల పేరు మీద ముస్లింలపైన ద్వేషం రెచ్చగొట్టే బోర్డులు ఈ ప్రాంతంలో ప్రదర్శించబడ్డాయి. 26 డిసెంబర్ నాడు కాలాచౌకీ లోని ఒక ముఖ్య కూడలిలో (యశ్వంతె చౌక్) ట్రాఫిక్‌ను పూర్తిగా స్తంభింపజేసిన మహా ఆరతి జరిగింది. ఈ విషయం శివసేన దినపత్రిక 'సామ్నా' లో ఘనంగా రాసుకోవడం జరిగింది. ట్రాఫిక్ ను మొత్తం స్తంభింపజేసే కార్యక్రమాన్ని ఎందుకు అనుమతించారని కమీషన్ స్థానిక ఇన్స్‌పెక్టర్‌ను అడుగగా, అటువంటిదేమీ జరగలేదనీ ఊరికే గొప్పకోసం శివసేన వాళ్లు తమ పత్రికలో రాసుకొని ఉండవచ్చుననీ జవాబు చెప్పాడు.

ఈ ప్రాంత డిప్యూటీ కమిషనర్ ఆఫ్ పోలీస్ కృష్ణలాల్ బిష్ణోయ్ వాంగ్మూలం మరీ ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. జనవరి 10 నాడు ఒక హిందువుల గుంపు అతనిని స్వయంగా కొట్టి గాయపరిచింది. జనవరి 9 నుండి 19 మధ్య అనేక సందర్భాలలో హిందువుల గుంపులు అల్లర్లకు దిగాయి. ఇవి శివసేన కార్యకర్తలు చేసినవే కదా అని కమిషన్ అతనిని ప్రశ్నించగా, దొమ్మీకి పాల్పడిన వారిలో శివసేన కార్యకర్తలు ఉన్నమాట వాస్తవమే గానీ, వారు ఆ సంస్థ కార్యకర్తలుగా పాల్గొన్నారా లేక వ్యక్తిగత హోదాలో పాల్గొన్నారా అనేది తమ పరిశోధనలో తేలలేదని జవాబు చెప్తాడు. ముస్లింలకు 'బుద్ధిచెప్పాలని' నిర్ణయం తీసుకున్న రహస్య సమావేశాలు శివసేన ఆధ్వర్యంలో జరిగినట్టు కొందరు ముద్దాయిలు ఇచ్చిన ఒప్పుకోలును అతని దృష్టికి కమీషన్ తీసుకురాగా, అది నిజమే అనుకున్నప్పటికీ అల్లర్లలో ఒక పద్ధతి ఉన్నట్టు తనకు అనిపించలేదంటాడు. చాలా మంది శివసేన నాయకులూ ప్రముఖులూ అల్లర్లలో పాల్గొన్నట్టు తెలిసే ఆధారాలను అతని దృష్టికి తేగా, వ్యక్తులు పాల్గొనడానికీ సంస్థ పాల్గొందని భావించడానికీ తేడా ఉందని మరొకసారి అంటూ ఆ ప్రాంతంలో శివసేనకు చాలా ప్రాబల్యం ఉంది కాబట్టి ప్రజల ఒత్తిడికి తల ఒగ్గి వారికి నాయకత్వం వహించకపోతే పరువు పోతుందన్న భయంతో శివసేన నాయకులు ఆ పనిచేసి ఉండవచ్చునని వారి తరపున సర్దిచెప్తాడు! ఈయన చిన్న చితక పోలీసు జవాను కాడు. ఏకంగా డిప్యూటీ పోలీస్ కమిషనరు.

'అల్లర్లు ఈ ప్రాంతంలో 10 దినాలు ఆగకుండ నిరాఘాటంగా ఎందుకు సాగగలిగాయో దీనిని బట్టి అర్థం అవుతుందనుకుంటాను' అన్న జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యంగ్యోక్తి కంటె వేరే వ్యాఖ్య అవసరం లేదు.

ఎల్.టి. మార్గ్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని డైమండ్ జూబిలీ కాంపౌండ్‌పైన జరిగిన దాడి మరొక ఉదాహరణ. ఆ కాంపౌండ్‌లోని 18 నివాసాలలో 200 ముస్లిం కుటుంబాలున్నాయి. 8 జనవరి రాత్రి ఆ కాంపౌండ్ బయట పెద్ద గుంపుచేరి 'జై శ్రీరాం' అని నినాదాలు ఇవ్వడం మొదలు పెట్టేసరికి కాంపౌండ్‌లోని ముస్లింలు గాభరా పడ్డారు. వారిలో ఒకరయిన ఉర్దూబ్లిట్జ్(Blitz) వారపత్రిక సంపాదకుడు హరూన్ రషీద్ పోలీస్ స్టేషన్‌కు ఫోన్ చేసాడు. వాళ్లు ఇద్దరు జవాన్లను కాంపౌండ్ గేట్ దగ్గర నిలబడమని పంపించారు. కానీ కొంతసేపటికి దుండగులు తోపుడు బండ్లలో సోడాబాటిల్స్,

రాళ్లు, కర్రలు తీసుకొని వచ్చేసరికి వాళ్లిద్దరూ పత్తా లేకుండ పోయారు. హరూన్‌రషీద్ మళ్లీ పోలీసు కంట్రోల్ రూంకు ఫోన్ చేసాడుగానీ అన్ని చోట్లకు సహాయం పంపించే స్థితిలో మేము లేమని వాళ్లు జవాబు చెప్పారు. దుండగులు యదేచ్ఛగా కాంపౌండ్‌లో ఉన్న వాహనాలను ధ్వంసం చేసి ఆ రాత్రికి కాంపౌండ్‌కు ఎదురుగా ఉన్న మెహతా ఎస్టేట్‌లో తలదాచుకున్నారు. డైమండ్ జూబిలీ కాంపౌండ్‌లోని ముస్లింలు ఆ రాత్రి భయంభయంగా గడిపారు.

9 వ తేదీ పొద్దున్న 10 గంటలప్పుడు హిందువుల గుంపు కాంపౌండ్ వెనకగోడ దూకి లోపలికి వచ్చి పెట్రోల్ తడిపిన గుడ్డలను అంటించి ఇళ్లమీదకి విసరసాగారు. అప్పటికి కాంపౌండ్ గేట్ దగ్గర కామత్ అనే ఇన్స్‌పెక్టర్ ఆధ్వర్యంలో పోలీస్ పికెట్ ఉంది. కానీ వాళ్లు చేయికాలు కదపకుండ చూస్తూ ఊరుకున్నారు. దుండగులు నెమ్మదిగా డైమండ్ జూబిలీ కాంపౌండ్‌కు ఎదురుగా ఉన్న రెండు బిల్డింగుల మీదికి చేరారు. వాటిలో ఒక దానిలో ఆ ప్రాంత శివసేన కార్పొరేటర్ ఉంటాడు. ఆ బిల్డింగుల మీది నుండి వాళ్లు మండుతున్న వస్తువులను కాంపౌండ్‌లోని ఇళ్ల మీదికి విసరసాగారు. పోలీసులు అప్పటికీ చూస్తూ ఊరుకున్నారు. వారిలో కొందరు తమ చొక్కాల మీద ఉన్న గుర్తింపు చిహ్నాలను గుట్టుచప్పుడు కాకుండా తొలగించి జేబులో పెట్టుకున్నారు.

పరిస్థితి బాగాలేదని గమనించి కాంపౌండ్‌లోని ముస్లింలు మధ్యాహ్నం 2-00 గంటలకు ఒకే ఒక నివాసం లోకి (డైమండ్ మన్‌జిల్) చేరుకున్నారు. ఆ యింటిమీద దాడి మొదలయింది. ‘ మీ అల్లామియాను పిలుచుకోండి’ అంటూ హేళన చేస్తూ మండేవస్తువులు విసరసాగారు. కొంతమంది శివసేన నాయకులు ఆ గుంపులో ఉన్నట్టు హరూన్ రషీద్ గమనించాడు. అంతలో అక్కడికొక పోలీస్ జీపువచ్చింది గానీ పోలీసులు శివసేన నాయకులతో కబుర్లు చెప్తూ జోక్ చేస్తూ కూర్చున్నారు తప్ప బాధితులకు సహాయం చేయడానికి ఎటువంటి ప్రయత్నం చేయలేదు.

సాయంత్రం 6-00 అయ్యేసరికి దాడి తీవ్రతరమయింది. కాంపౌండ్‌లోని ముస్లింలు ఒక్కొక్కరుగా ఇళ్లు ఖాళీచేసి వెళ్లిపోయారు. హరూన్ రషీద్‌కూడ వెళ్లిపోయాడు. పొద్దున్న 6-00 గంటలకు అతను వచ్చి చూసేసరికి కాంపౌండ్ దాదాపు మొత్తం తగలబడిపోయి ఉంది. రాత్రంతా సర్చిలైట్లు వేసి దహనకాండ కొనసాగించారని అతనికి తెలిసింది.

శివసేన దాడుల నుండి ముస్లింలకు రక్షణ కల్పించకపోవడంలోనే కాక, శివసేన దుండగుల పేర్లు స్పష్టంగా బాధితులు చెప్పినప్పటికీ వారిపైన కేసులు పెట్టకపోవటంలోనూ పోలీసులు తమ పక్షపాత వైఖరిని స్పష్టంగా ప్రదర్శించారు. చాలా కేసులు ఏరకమైన ఇన్వెస్టిగేషన్ లేకుండ మూసివేయబడ్డాయి.

ఆంటాప్‌హిల్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో 1993 జనవరి నెలలో జరిగిన హింసాకాండకు గురయిన ముస్లింలు ముసాఫిర్‌ఖానా రిలీఫ్ క్యాంప్‌లో ఉంటూ తమపైన జరిగిన దాడులకు బాధ్యులయిన వారి పేర్లు వివరంగా ఇస్తూ సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్‌కు ఫిర్యాదు ఇచ్చారు. అయినప్పటికీ ఎటువంటి పరిశోధన చేయకుండ జూన్ నెలలో ఈ కేసులన్నీ మూసివేయడం జరిగింది.

ధారవి పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో జనవరి 8. నాడు సాయిబాబా మందిరం డగ్గర జరిగిన ఘంటానాద కార్యక్రమం దొమ్మీకీ హింసాకాండకూ దారితీసింది. మరి ఆ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నవారినీ రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసాలు ఇచ్చిన వక్తలనూ ఎందుకు అరెస్టు చేయలేదని కమీషన్ సీనియర్ పోలీస్ ఇన్స్పెక్టర్ ఘుగ్రేని ప్రశ్నించగా, 'ఆ సమావేశంలో జనం విపరీతంగా ఉండడం వల్ల ఎవరినీ గుర్తించలేకపోయాం' అని జవాబు చెప్పాడు. అదే పోలీస్ స్టేషన్‌కు చెందిన కృష్ణ శ్యాంరావ్ పాటిల్ అనే కానిస్టేబుల్ తన వాంగ్మూలంలో ప్రతాప్ చంద్ర ఆరేకర్ అనే బిజెపి నాయకుడు హిందువులను రెచ్చగొట్టే ఉపన్యాసం ఇచ్చాడని చెప్పినప్పటికీ ఈ సీనియర్ ఇన్స్పెక్టర్ మాత్రం తనకేమీ తెలీదనే అంటాడు. అబ్దుల్ గనీ అనే ఒక బాధితుడు తన ఇంటిమీదికి జనాన్ని తీసుకొచ్చిన 'కోనా' అని పిలవబడే వీడియో ఫోటోగ్రాఫర్ పేరు ఇన్స్పెక్టర్ ఘుగ్రేకి చెప్పాడు. అయితే 'హోనా' అనే పేరుతో ఒక వీడియోగ్రాఫర్ ఉన్నాడు గానీ 'కోనా' అన్న పేరుగలవాడు లేడు కాబట్టి ఎవ్వరినీ అరెస్టు చేయలేదని ఇన్స్పెక్టర్ అంటాడు. పోనీ ఆ 'హోనా' అన్న అతన్నే పిలిపించి అతనే ఇతనేమో పరిశోధించ లేకపోయావా అని కమీషన్ ప్రశ్నించగా, ఆ పని చేసేలోపల ఫిర్యాది అబ్దుల్ గనీ తన స్వగ్రామానికి వెళ్లిపోయాడనీ అక్కడ చనిపోయాడనీ అందువల్ల ఆపని చేయలేదనీ జవాబు చెప్తాడు! అతీకుర్ రెహమాన్ సైఫి అనే మరొక బాధితుడు రాజు కుంచి కుర్వే, ఆరేకర్, గణేశ్ మార్వాడి అనే ముగ్గురు దుండగుల పేర్లు స్పష్టంగా చెప్పినా వారెవ్వరినీ పోలీసులు అరెస్టు చేయలేదు. ఎందుకు చేయలేదని కమీషన్ ప్రశ్నించగా, వాళ్లు దొరకలేదని (దాదాపు 3 సంవత్సరాల తరువాత కూడ) ఇన్స్పెక్టర్ ఘుగ్రే జవాబు చెప్తాడు.

ఇది ఒక పోలీస్ స్టేషన్ ప్రత్యేకతో లేక ఒక ఇన్స్పెక్టర్ ప్రత్యేకతో కాదు. నగర మంతటా ఇది జరిగింది. కేసులుపెట్టిన చోట కూడ ఆ ఘటనల్లో ఏదైనా కుట్ర, ప్రణాళిక ఉన్నాయేమో చూడడానికి పోలీసులు నిరాకరించారు. డోంగ్రి పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో ఒక వరుసగా ముస్లింలను కత్తి పోట్లకు గురి చేసిన ఘటనల వెనుక ఏదైనా ప్రణాళిక ఉందేమో పరిశీలించావా అని కమీషన్ సీనియర్ ఇన్స్పెక్టర్ చంద్రకాంత్ ప్రతాప్‌రావ్ బాగ్వెని ప్రశ్నించగా, 'నాకే మనిపిస్తుందంటే చాలామంది హిందువులకు విడివిడిగా దాదాపు ఒకేసారి ఒక్క ముస్లింను పొడిచి కక్షతీర్చుకోవాలన్న ఆలోచన వచ్చినట్టుంది' అని జవాబు చెప్తాడు!

అదే పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని ఇమాంవాడ బిఐటి చౌల్స్‌లో హిందువులు, ముస్లింల మధ్య పెద్దెత్తున దొమ్మీ జరిగింది. పోలీసులు కాల్పులు జరిపి అదుపు చేయవలసి వచ్చింది. 33 రౌండ్ల కాల్పులలో ఒక ముస్లిం చనిపోయాడు. దొమ్మీ చల్లబడిన తరువాత పోలీసులు అక్కడికి అక్కడే 81 మంది ముస్లింలను అరెస్టు చేసారు గానీ ఒక్క హిందువును కూడ అరెస్టు చేయలేదు. ఒక్క హిందువును సహితం అరెస్టు చేయలేకపోవడానికి కారణమేమిటని కమీషన్ అడిగిన ప్రశ్నకు సీనియర్ ఇన్స్పెక్టర్ బాగ్వె దగ్గర జవాబు లేదు.

మరికొన్ని ఉదాహరణలు తరువాత సెక్షన్‌లో చూద్దాం.

పోలీసులు - ముస్లింలు

శివసేన పట్ల పక్షపాతం చూపించడం, శివసేన కార్యకర్తల నేరాలను కప్పిపెట్టే ప్రయత్నం చేయడం మాత్రమే కాక ముంబాయి పోలీసులు అనేక సందర్భాలలో ప్రత్యక్షంగానే ముస్లిం వ్యతిరేక వైఖరిని ప్రదర్శించారు. దీనికి కొన్ని ఉదాహరణలు ఇప్పటికే ఇచ్చాము. మరికొన్ని ఇక్కడ చూద్దాం.

పైధోనీ పోలీస్‌స్టేషన్ ప్రాంతంలో జరిగిన ఘటనలను వ్యాఖ్యానిస్తూ ఆ ప్రాంత సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ పి.ఎస్.కదం వైఖరి గురించి కమిషన్ ఈ విధంగా అభిప్రాయపడింది.

'దొమ్మీలలో హిందూ గుంపుల పాత్రను దాచిపెట్టడానికి పోలీసులు స్పష్టంగా ప్రయత్నం చేసారు. ఇన్స్‌పెక్టర్ కదం నుండి ఈ విషయాలు ఒక్కొక్కటీ క్రాస్-ఎగ్జామినేషన్ లో బలవంతంగా రాబట్టవలసి వచ్చింది. మరొక విచిత్రమైన విషయం ఏమిటంటే, హిందువులూ ముస్లింలూ దొమ్మీకి దిగిన చోట్ల కూడ కాల్పులు కేవలం ముస్లింల మీదనే జరిపినట్టున్నారు. కాల్పులలో గాయాలు ముస్లింలకు మాత్రమే అయ్యాయి'.

ఎల్. టి. మార్గ్ పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన ఘటనలను వ్యాఖ్యానిస్తూ,

'ముస్లింలు అధికంగా నివసించే ప్రాంతాలలో జరిపిన కాల్పులలాగా కాక, హిందువులు అధికంగా నివసించే ప్రాంతాలలో పోలీసులు జరిపిన కాల్పులు ఏ మాత్రం ప్రభావం చూపలేదు. దహనాలకూ లూటీకీ విధ్వంసానికీ పాల్పడుతున్న గుంపులను ఈ కాల్పులు ఎంత మాత్రం అదుపు చేయలేదు. కేవలం 100-200 అడుగుల దూరం నుండి జరిపిన కాల్పులలో సహితం గుంపులో ఒక్కరూ గాయపడక పోవడాన్ని బట్టి చూస్తే, కాల్పులు మొత్తంగా గాలిలోకే జరిపారా అని అనుమానం వస్తుంది' అని కమీషన్ అనింది.

జోగేశ్వరి పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన ఘటనల గురించి చెప్తూ,

'ఈ ప్రాంతంలో కూడ కమీషన్ గమనించిందేమిటంటే దొమ్మీలలో హిందువుల గుంపు ఉందని ఒప్పుకోవడానికి సహితం పోలీసులు ఇష్టపడక పోవడం. క్రాస్ ఎగ్జామినేషన్‌లో ఒత్తిడి పెట్టి ఈ వాస్తవాన్ని బయటకు లాగవలసి వచ్చింది' అన్నారు.

బైకుల్లా పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన ఘటనలను సమీక్షిస్తూ కమీషన్ పోలీసుల తీరును తీవ్రంగా అభిశంసించింది.

' కమీషన్ ముందు హాజరయిన వారి వాంగ్మూలాలు చాలా బాధ కలిగిస్తాయి. పోలీసుల పక్షపాత వైఖరిని అవి స్పష్టంగా చూపిస్తాయి. ముస్లిం బాధితుల ఫిర్యాదులకు పోలీసులు సరిగ్గా స్పందించలేదు. కొన్ని సందర్భాలలో వారి మతం పేరిట వారిని వెక్కిరించడం, వారి మీదనే తప్పుడు కేసులు పెట్టడం కూడ జరిగింది' అని కమీషన్ అభిప్రాయపడింది.

ఘట్‌కోపర్ పోలీస్‌స్టేషన్ ప్రాంతం గురించి మాట్లాడుతూ, డిసెంబర్ అల్లర్లలో సహితం రెండు వైపులనుండి హింస జరిగిన విషయాన్ని వివరించి,

'వాస్తవాలు ఈ విధంగా ఉండగా, ఈ స్టేషన్ సీనియర్ పోలీస్ ఇన్స్‌పెక్టర్, అతని ఎసిపి, డిసిపిలు డిసెంబర్‌లో జరిగిన అన్ని ఘటనలూ ముస్లింలు పాల్పడినవేనన్న అభిప్రాయాన్ని గట్టిగా నమ్ముతున్నారు. పోలీసుల ఏకపక్ష వైఖరి సాక్ష్యంలో స్పష్టంగా బయల్పడింది. 1992 డిసెంబర్‌లో హిందువులు, ముస్లింలు ఇద్దరూ దాడికి పాల్పడిన ఘటనలు అనేకం ఉన్నాయని వాస్తవికంగా ఒప్పుకొనే బదులు ఈ సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ మొండిగా హింస అంతా ముస్లింలే చేసారని అంటాడు. ఈ తప్పుడు వైఖరి అతని పై అధికార్లలో కూడ ఉంది' అని కమీషన్ అభిశంసించింది.

డోంగ్రీ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని ఘటనల గురించి వ్యాఖ్యానిస్తూ,

'1992 డిసెంబర్ లోనూ 1993 జనవరిలోనూ జరిగిన హింసాత్మక ఘటనల నేర పరిశోధన చాలా అసంతృప్తికరంగా జరిగిందని చెప్పాలి. పోలీసులు హిందువులతో, మరీ ముఖ్యంగా శివసేనతో కుమ్మక్కయ్యారన్న అభిప్రాయం కలుగుతుంది' అని కమీషన్ అనింది.

అంటాప్‌హిల్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన ఘటనల గురించి వ్యాఖ్యానిస్తూ, 'పోలీసుల నడవడిక చాలా ఆందోళన కలిగించే విధంగా ఉంది' అని కమీషన్ అనింది.

'కొన్ని సందర్భాలలో పోలీసులు చేతులు ముడుచుకు కూర్చొని దొమ్మీలకు పాల్పడుతున్న వారిని యదేచ్ఛగా తమ కార్యకలాపాలు కొనసాగనిచ్చారు. కొన్ని సందర్భాలలో వారిని ప్రోత్సహించారు, వారితో చేతులు కలిపారు. ఈ నేపథ్యంలో, నమోదు చేసిన నేరాల పరిశోధనలో కనిపించే లోపాలు కాకతాళీయంగా జరిగినవి కావనీ సాక్ష్యాన్ని కప్పిపెట్టడానికి ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా జరిగిన ప్రయత్నమనీ అర్థమవుతుంది. పోలీసులలో ముస్లింలపట్ల వ్యతిరేకత ఉండిందని సాక్ష్యాలు స్పష్టం చేస్తున్నాయి. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, పోలీసుల నడవడిక శాంతి భద్రతల యంత్రాంగం పట్ల విశ్వాసాన్ని నాశనం చేసేటట్లు ఉండింది' అని కమీషన్ అభిప్రాయపడింది.

కొన్ని ఘటనలను పరిశీలిస్తే పోలీసుల ఏకపక్ష వైఖరి ఎంత సంపూర్ణంగా ఉండిందో అర్థం అవుతుంది.

దేవనార్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని బైంగన్‌వాడిలో 1992 డిసెంబర్ 8న హిందువులు, ముస్లింల మధ్య పెద్దఎత్తున దొమ్మీ జరిగింది. ఇరువురూ పాల్గొన్నారనడానికి ఆధారంగా ముస్లింల అంగళ్లు 58, హిందువులవి 53 ధ్వంసం అయ్యాయి. కానీ పోలీసులు అరెస్టు చేసిన 36 మంది ముద్దాయిలూ ముస్లింలే. పోలీసు కాల్పులలో చనిపోయిన 9 మందీ ముస్లింలే. ఒక్క హిందువుకు బుల్లెట్ గాయం మాత్రం అయింది.

అదే రోజు అదే పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని గోవండి ప్రాంతంలో పోలీసులు అల్లరికి పాల్పడుతున్న ముస్లింల గుంపును చెదరగొట్టబోగా వారు పోలీసులపైన కత్తులతో దాడి చేసారని ఒక ఎఫ్ఐఆర్ నమోదు అయింది. అయితే కొంచెం తరచి పరిశీలిస్తే, ఆ 'అల్లరి'లో హిందువులకు చెందిన నివాసాలు 40 ధ్వంసం కాగా ముస్లింలవి 207 ధ్వంసం అయ్యాయని కమీషన్ గమనించింది. అంటే అది నిజానికి ముస్లింలు చేసిన అల్లరి కాదనీ హిందూ ముస్లిం దొమ్మీ అనీ అర్థం అవుతుంది. కానీ ఎఫ్ఐఆర్‌లో ఎక్కడా హిందువుల గుంపు ప్రస్తావనే లేదు.

పోలీసుల రక్షణ కోరిన ముస్లింలకు అనేక సందర్భాలలో చేదు అనుభవం ఎదురయింది. అగ్రిపాదా పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని బిఐటి చౌల్స్ నివాసులలో అత్యధికులు హిందువులు కాగా కొద్దిమంది ముస్లింలు. జనవరి 8నాడు హిందువుల గుంపు ముస్లింలు నివసిస్తున్న చౌల్ నంబర్ 12 పైన రాళ్లతో, సోడాబాటిల్స్‌తో, పెట్రోల్ బాంబులతో దాడి చేసారు. 'సాయిబులను చంపండి' 'పాకిస్తాన్‌కు తరిమేయండి' అంటూ నినాదాలు ఇచ్చారు. చౌల్ నంబర్ 12లో నివసిస్తున్న ముంతాజ్ రెహమాన్ భయపడి పోలీస్‌స్టేషన్‌కు ఫోన్‌చేయగా ఫోన్ తీసుకున్న వ్యక్తి తాను ఎవరో చెప్పకుండ 'అప్పుడే ఏమయింది? నోరు మూసుకుని పడి ఉండు' అని అరిచి ఫోన్ పెట్టేసాడు. అదే చౌల్‌లో నివసించే మెహరున్నిసా మహమ్మద్ యాకూబ్ అన్సారీకి అటువంటి అనుభవమే ఎదురయింది. ఆమె పోలీసులకు ఫిర్యాదు చేయగా, 'పాకిస్తాన్‌కు పారిపో, ఇక్కడ ఎందుకుంటావు - చావడానికా' అని జవాబు లభించింది.

భోయివాడ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో ఉన్న కెఫే షెలార్ అనే హోటల్ యజమాని తన హోటల్ పైన దాడి జరిగే ప్రమాదం ఉందని జనవరి 10వ తేదీన పోలీసులకు ఫిర్యాదు చేసాడు. అతను ముస్లిం. అతని ఫిర్యాదును పోలీసులు పట్టించుకోలేదు. ఆ హోటల్ నుండి పోలీస్‌స్టేషన్‌కు కేవలం అయిదునిముషాల నడకే అయినా పోలీసులు ఎటువంటి సహాయం పంపించలేదు. అతను ఊహించినట్టే అతని హోటల్‌పైన దాడి జరిగింది. 7 లక్షల ఆస్తి లూటీ అయింది.

ఎం. ఆర్.ఏ మార్గ్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో ఒక పోలీస్ కానిస్టేబుల్ తన కస్టడీలో ఉన్న ముద్దాయిని శివసేన కార్యకర్తలకు అప్పగించి చంపించిన ఘటవ కమీషన్ పరిశీలనలో వెలికి వచ్చింది. డిసెంబర్ 8 నాడు ఒక దొమ్మీలో పాల్గొన్న బాబు అబ్దుల్ షేఖ్ అనే వ్యక్తిని ఇన్స్‌పెక్టర్ సాల్వి అరెస్టు చేసి, పోలీస్‌స్టేషన్‌కు తీసుకుపొమ్మని విద్యాధర్ రఘునాధ్ షెలార్ అనే కానిస్టేబుల్‌కు అప్పగించాడు. కొంతసేపటికి ఇన్స్‌పెక్టర్ వెనక్కిరాగా ఒక బ్రిడ్జి దగ్గర బాబు అబ్దుల్ షేఖ్ తీవ్రమైన కత్తిపోటు గాయాలతో పడి ఉన్నాడు. అతనిని పొడిచిన శివసేన కార్యకర్తలు రక్తంతో తడిసిన కత్తులతో సహా అక్కడే ఉన్నారు. అతనిని ఆస్పత్రికి తరలించగా అప్పటికే చనిపోయాడన్నారు.

'నీ కస్టడీలో ఉన్న వ్యక్తి హత్యకెట్లా గురయ్యాడ'ని కానిస్టేబుల్ షెలార్‌ను పైస్థాయి పోలీస్ అధికారులు ప్రశ్నించగా, ముద్దాయి తన చేతినుండి తప్పించుకొని పారిపోయాడనీ పారిపోతున్న వాడిని శివసేన వాళ్లు చంపారనీ అన్నాడు. కానీ అదే నిజమైతే అతను వెంటనే పోలీస్‌స్టేషన్‌లో రిపోర్టు ఇవ్వాలి కదా, గుట్టు చప్పుడు కాకుండ ఎందుకు ఊరుకున్నాడన్న ప్రశ్నకు జవాబు లేదు.

అతనిపై అధికారులు అతని మాటలు విశ్వసించి విచారణ ముగించి నప్పటికీ, జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ సంతృప్తి చెందలేదు. ఇతర సాక్షులను విచారించి, ఆ కానిస్టేబుల్ మృతుడిని కావాలనే శివసేన వారికి అప్పగించాడని నిర్ధారించారు.

బైకుల్లా పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన ఒక సంఘటనను కమీషన్ వివరంగా పరిశీలించింది. నారియెల్‌వాడి ప్రాంతంలో అబ్దుల్‌హక్ కాసిం ఆలీ అన్సారీ అనే వ్యక్తికి ఒక టైలరింగ్ సంస్థ ఉంది. డిసెంబర్ 7న తేదీన ఈ సంస్థ పైన దాడి జరిగింది. దాడి చేసిన వారు స్థానికులే కాబట్టి అన్సారీ వాళ్లలో కొందరిని గుర్తుపట్టాడు. సదా, ఛోటు, సునీల్, రాజేశ్ అనే నలుగురి పేర్లతో సహా పోలీసులకు ఫిర్యాదు ఇచ్చాడు. ఈ నలుగురు శివసేన కార్యకర్తలు. తన సంస్థను దోచుకున్నారనీ మెషిన్లు ఎత్తుకు పోయారనీ బిల్డింగ్‌ను తగలబెట్టారనీ ఫిర్యాదు చేసాడు. నిజానికి దాడి జరిగినప్పుడు సీనియర్ పోలీస్ కానిస్టేబుల్ పటాంకర్, ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులె, సబ్ ఇన్స్‌పెక్టర్ రాందేశాయి అక్కడే ఉన్నారు. వాళ్ల సమక్షంలోనే దాడి జరిగినా వాళ్లు ఏమీ చేయలేదు.

అన్సారీ ఫిర్యాదు ఇచ్చిన తరువాత కూడ పోలీసులు వాళ్లను అరెస్టు చేయలేదు. 7వ తేదీ రాత్రి అన్సారీ సంస్థ ఎదుటే సదా, ఛోటు అనే ఇద్దరు ముద్దాయిలు ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులెతో నవ్వుతూ కబుర్లు చెప్తూ కనిపించారు. పొద్దున్న మళ్లీ దాడి చేసారు. అన్సారీ ఫోన్‌మీద సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ పటాంకర్‌కు ఫిర్యాదు చేయగా, బందోబస్తు మీద ఉన్న పోలీసులు వస్తారు లెమ్మన్నాడు. ఒక గంట తరువాత ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులె నాయకత్వంలోని పోలీస్ పార్టీ అక్కడికి వచ్చింది. వాళ్లు మాటామంతీ లేకుండ లోపలికి వచ్చి అన్సారీనీ, అతని అసిస్టెంట్‌నూ ఇనపరాడ్లతో కొట్టి వ్యాన్‌లో ఎక్కించి పోలీస్‌స్టేషన్‌కు తీసుకుపోయారు. ఇది చూసి అన్సారీ దగ్గర పనిచేసే సిబ్బందిలో సగం మంది పారిపోగా మిగిలిన సగంమందిని కూడా అరెస్టు చేసారు. వాళ్లందరి మీదా పోలీసులు కేసు పెట్టారు. లాకప్‌లో ఉన్న అన్సారీ పోలీసులు కొట్టిన దెబ్బలకు తన చేయి విరిగిందనీ వైద్యం చేయించమనీ అడగగా, 'కాలు విరగలేదు సంతోషించు' అని ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులె తిరస్కారంగా జవాబు చెప్పాడు.

బెయిల్ మీద బయటికొచ్చిన తరువాత అన్సారీ తాను మొదట ఇచ్చిన ఫిర్యాదు మీద కేసు పెట్టించాలని చాలా ప్రయత్నం చేసాడు. జనవరి 4వ తేదీన ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులె అతని సంస్థ వద్దకు వచ్చి రాజీపడమని అతనిని బలవంతం చేసాడు. దాడి చేసిన వాళ్లను తాను గుర్తుపట్టలేదని బలవంతంగా స్టేట్‌మెంట్ రాయించుకున్నాడు. కానీ జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ముందు అన్సారీ హాజరయి జరిగిన విషయం మొత్తం వివరించి ఆధారాలు చూపించగా, కమీషన్ అతని వాంగ్మూలం విశ్వసనీయమైనదని నిర్ధారించి, 'దుండగులు శివసేన ముఖ్యులు కాబట్టి పోలీసులు ఈ కేసు పరిశోధనను ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా తొక్కిపెట్టారు' అని పేర్కొంది. ఇన్స్‌పెక్టర్ వాహులెనే కాక సీనియర్ ఇన్స్‌పెక్టర్ పటాంకర్‌ను కూడ తప్పుపట్టింది.

బైకుల్లా పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలోని పఠాన్‌చాల్‌పైన జనవరి 10వతేదీన హిందువుల గుంపు రాళ్లతోనూ సోడాబాటిల్స్‌తోనూ దాడి చేసింది. చాల్ నివాసులయిన ముస్లింలు ఫిర్యాదు చేయగా పోలీసులు వచ్చారుగానీ దుండగులను తరిమేసే బదులు చాల్ నివాసులనే వేధించారు. వాళ్లు నిరసన

తెలుపుతూ ఊరేగింపు తీసారు. దానికి ప్రతిగా హిందూ మహిళలు పోలీసుల వేధింపులకు వ్యతిరేకంగా తాము కూడ ఒక ఊరేగింపు తీసారు.

ఈ గొడవల మధ్య పోలీసులొక ఘోరమైన హత్య చేసారు. పఠాన్‌చాల్ లోని హసన్‌మియావాగ్లె ఇంటిలోకి చొరబడి అతని భార్యనూ కుమార్తె యాస్మిన్‌నూ తుపాకితో బెదిరించి అతని కొడుకు షానవాజ్‌ను లాక్కుపోయారు. అతన్ని తంతూ తుపాకి మడమలతో కొడుతూ బయటకు తీసుకుపోయారు. వ్యాన్‌లో ఎక్కించే ముందు అతని వీపులో తుపాకితో కాల్చి చంపి శవాన్ని వ్యాన్ ఎక్కించారు.

షానవాజ్ సోదరి యాస్మిన్ కమీషన్ ముందు హాజరయి ఇచ్చిన వాంగ్మూలాన్ని కమీషన్ ప్రాథమికంగా విశ్వసించి అప్పటికప్పుడే ఈ హత్యపైన విచారణ జరిపి తగు చర్య తీసుకొమ్మని సురేందర్ కుమార్ అనే డిసిపిని ఆదేశించింది. అతను పరిశోధన జరిపినట్టు జరిపి, 'కేవలం ఇద్దరు ముగ్గురు ముస్లిం సాక్షుల మాటలనుబట్టి షానవాజ్‌ను పోలీసులే చంపారని నిర్ధారించలేము' అని కమీషన్‌కు తన నివేదిక సమర్పించాడు. అతని రిపోర్టును 'దుర్మార్గమైనది'గా అభివర్ణిస్తూ 'దానిని పరిశీలించడమైనా, విచారణ జరిపిన పద్ధతి గురించి వ్యాఖ్యానించడమైనా శుద్ధదండగ' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అన్నారు.

ఇమామ్‌వాడ బిఐటి చాల్స్‌లో నివసించే పోలీసు కానిస్టేబుళ్ల ఇళ్లపైన డిసెంబర్ నెలలో ముస్లింలు దాడి చేసి విధ్వంసం సృష్టించినందుకు ప్రతీకారంగా పోలీసులు ఆ తరువాత ఆ చాల్స్‌లో నివసించే ముస్లింలపైన తీవ్రస్థాయిలో ప్రతీకారం తీర్చుకున్నారు. అజీజ్ మర్చంట్ 'ఎన్‌కౌంటర్' హత్య దీనికొక ఉదాహరణ. అజీజ్ మర్చంట్‌కు గుండె జబ్బు, అల్సర్ ఉండేవి. దాదాపు పడక మీది నుండి లేవలేని స్థితిలో ఉన్నాడు. ఈ విషయమే అతనికి వైద్యం చేసిన డాక్టర్ మోలెదీనా కమీషన్ ముందు సాక్ష్యం చెప్పాడు. కానీ జనవరి 10 నాడు 20-25 మంది సాయుధ పోలీసులు అతని ఇంట్లోకి ప్రవేశించి ఇల్లంతా చిందరవందర చేసి అతని భార్య సల్మాను పక్కకు నెట్టేసి అజీజ్‌ను తీసుకుపోయారు. అజీజ్ 11వ తేదీన ఒక దొమ్మీలో పాల్గొన్నాడని, అప్పుడు ఎన్‌కౌంటర్‌లో చనిపోయాడని ప్రకటించారు. కానీ సల్మా సాక్ష్యాన్ని బట్టి, అజీజ్‌కు వైద్యం చేసిన డాక్టరు సాక్ష్యాన్ని బట్టి, అతనిని పోలీసులు ముందు రోజే తీసుకుపోయి కాల్చి చంపారని కమీషన్ భావించింది.

ఇద్దరు పోలీస్ కానిస్టేబుల్స్‌ను ముస్లింల గుంపు హతమార్చిన దేవనార్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో పోలీసులు ముస్లింలపైన విపరీతంగా హింసకు పాల్పడ్డారు. అస్ఫర్ ఖాన్ ఆషిక్ ఖాన్ అనే వ్యక్తి తన తమ్ముడు జహీర్‌ఖాన్‌తో పాటు డిసెంబర్ 28న శివాజీనగర్ రామమందిరం పక్కన పోతుండగా పోలీసులు ఆపారు. కర్రలతో, తుపాకి మడమలతో కొట్టారు. పక్కనే బందోబస్తులో భాగంగా కుర్చీలు వేసుకొని కూర్చున్న పోలీస్ అధికారులు చూస్తూ ఉన్నారు తప్ప తమ సిబ్బందిని వారించలేదు. పోలీసులు కొడుతుండగా జహీర్ ఖాన్ తప్పించుకున్నాడు గానీ అస్ఫర్‌ఖాన్‌ను కిందపడేసి 'తురకోడా' అంటూ తన్నారు. అతను స్పృహ కోల్పోయాడు. కొంతసేపటికి స్పృహ వచ్చేసరికి తన జేబులో ఉన్న 5000 రూ॥లు, తన చేతి గడియారం పోయాయని గమనించాడు. పోలీసులతన్ని ఛీత్కరించుకొని 'ఇక పారిపో' అన్నారు. అస్ఫర్ ఖాన్ లేచి వెళ్లిపోతుండగా శివసేన శాఖ దగ్గరున్న కార్యకర్తలు అతనిని కత్తితో బెదిరించారు.

డిసెంబర్ 8వ తేదీన నూర్-ఇ-ఇలాహీ మసీదు దగ్గర అబ్దుల్ అష్రాఫి అనే మదరసా అధ్యాపకుడు కూర్చుని ఉండగా బయట అలజడి వినిపించింది. అతను బయటకు తొంగి చూడగా జనం చెల్లాచెదురయి పరుగెత్తుతున్నారు. పోలీసులు కాల్పులు జరుపుతున్నారు. అంతేకాక మసీదుకూ కొన్ని దుకాణాలకూ పోలీసులు నిప్పుపెట్టడం చూశాడు. నిప్పు ఆర్పడానికి అష్రాఫి, మరికొందరు ప్రయత్నించగా పోలీసులు మసీదు లోపలికి ప్రవేశించి వారిని కొట్టి బయటకు లాక్కుపోయారు. తుపాకి గురిపెట్టి లైన్‌లో నిలబడమన్నారు. మసీదు కమిటీ కార్యదర్శి అబ్దుల్ గఫార్‌ను నేరుగా ఛాతీలో కాల్చి చంపారు. యాకూబ్ అనే మరొక వ్యక్తిని కడుపులో కాల్చి తీవ్రంగా గాయపరిచారు. హఫీజ్ మహమ్మద్ కాఫిల్‌ను తన్ని తమతో తీసుకుపోయారు. అతని ఆచూకీ ఆ తరువాత తెలియలేదు.

ఇటువంటి ఘటనలను కమీషన్ వ్యాఖ్యానిస్తూ, ముస్లింల గుంపు ఇద్దరు కానిస్టేబుళ్లను చంపినందుకు ప్రతీకారంగా దేవనార్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో పోలీసులు ముస్లింలపైన ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి పూనుకున్నారనీ, హత్యలపైన పరిశోధన చేస్తున్నామన్న నెపం మీద అమాయకులయిన ముస్లింలను హింసకు గురి చేసారనీ అభిప్రాయపడింది.

ధారవి పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని మదీనా మసీదు దగ్గర సఫీక్ ఖాన్ అనే అతనికి రెడీమేడ్ బట్టల అంగడి ఉండింది. డిసెంబర్ 8 నాడు స్థానిక శివసేన శాఖ కార్యకర్త లైన అశోక్‌దారువాలా, గణేశ్, విజయ్, బాలు, అతుల్, సురేశ్ తదితరుల నాయకత్వంలో ఒక హిందూ యువకుల గుంపు అతని ఇంటిపైన, అంగడిపైన దాడి చేసారు. అతని చేత బలవంతంగా 'జైశ్రీరాం' అన్న నినాదం ఇప్పించారు. అతని ఇంటిని శివసేనశాఖ కార్యాలయంగా మార్చదలచుకున్నామని చెప్పి అతనిని తరిమేసారు. అంతపనీ చేసారు. అతను కొన్ని రోజుల తరువాత తిరిగి వచ్చి చూసేసరికి అతని ఇల్లు శివసేన కార్యాలయంగా మారింది. దానిపైన శివసేన జెండా ఎగురుతున్నది. ఖాన్ ధారవి పోలీస్‌స్టేషన్‌కే కాక డిసిపికి, నగర పోలీస్ కమీషనర్‌కు కూడ ఈ విషయం ఫిర్యాదు చేసాడు. ధారవి పోలీస్‌స్టేషన్ చుట్టూ చాలాసార్లు తిరిగాడు. అయినప్పటికీ అతని ఇంటిని అతనికి అప్పగించడం జరగలేదు. చాలా నెలల తరువాత అప్పటి డిసిపి రాకేశ్ మారియా బదిలీ అయి పాండే అనే అధికారి డిసిపిగా వచ్చిన తరువాత ఖాన్ మళ్లీ అభ్యర్థించగా పాండె చొరవ తీసుకొని అతని ఇంటినుండి శివసేన కార్యాలయాన్ని తొలగించి ఖాన్‌కు తిరిగి ఇప్పించాడు. ఈ మాత్రం చేసిన ఒక్క పోలీస్ అధికారి అయినా ముంబాయిలో ఉన్నందుకు జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ అభినందనలు తెలియచేసారు.

డోంగ్రీ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలో ఆ పోలీస్ స్టేషన్‌కు కేవలం 100 అడుగుల దూరాన (అంటే దాదాపు పక్కనే అని చెప్పుకోవచ్చు) ఉన్న తాకివాలా బిల్డింగ్‌లోని ముస్లింల ఇళ్లు 16, దర్వేష్ బిల్డింగ్‌లోని ముస్లింల ఇళ్లు 10, ఆయేషాబాయి బిల్డింగ్‌లోని ముస్లింల ఇళ్లు 8, ఛోటానీ మన్జిల్‌లోని ముస్లింల ఇళ్లు 57 లూటీకీ దహనానికీ గురయిన విషయాన్ని కమీషన్ ప్రస్తావిస్తూ, 'పోలీస్‌స్టేషన్‌కు అంత సమీపంలో ఉన్న ఇళ్ల తలుపులు విరగ్గొట్టి యదేచ్ఛగా దోచుకోవడం తగలబెట్టడం సాధ్యమయిందంటేనే పోలీసుల నిర్లక్ష్యవైఖరి ఎంతటిదో అర్థం అవుతుంది' అనింది.

ముస్లింలు పోలీసులపైన తుపాకులతో కాల్పులు జరిపిన అనేక ఘటనలను ముంబాయి పోలీసులు ప్రచారంలో పెట్టారు. పోలీసుల దాడులు ఎక్కువగా ముస్లింలపైననే జరగడాన్ని సమర్థించుకోవడానికి ఇది పనికి వచ్చింది. కానీ కమీషన్ ఈ ఘటనలను ఒక్కొక్కటీ పరిశీలించి ఇవి చాలావరకు అవాస్తవాలని నిర్ధారించింది. కమీషన్ ముందు వాంగ్మూలం ఇచ్చిన అసిస్టెంట్ పోలీస్ కమీషనర్ జెండె కూడ నిజాయితీగానే ఈ విషయాన్ని ఒప్పుకున్నాడు. 'ముస్లింలు పోలీసులపైన, హిందువులపైన తుపాకులతో కాల్పులు జరిపిన అనేక ఘటనల గురించి ప్రచారం జరిగింది గానీ పరిశోధన మీదట ఇవి అవాస్తవాలని తేలింది' అన్నాడు.

ఒకటి రెండు ఘటనలను పరిశీలిస్తే ముంబాయి పోలీసులు ముస్లింలను టెర్రరిస్టులుగా చిత్రీకరించడానికి ఎంత దూరం పోయారో అర్థం అవుతుంది.

ఇబ్రహీం రహీంతుల్లా రోడ్‌లోని సులేమాన్ బేకరీపైన జనవరి 9నాడు పోలీసులు జరిపిన దాడిలో 9మంది ముస్లింలను కాల్చిచంపారు, 78 మందిని అరెస్టు చేసారు. ఈ చర్యను సమర్థించుకోవడానికి పోలీసులు సులేమాన్ బేకరీని పెద్ద టెర్రరిస్టు స్థావరంగా చిత్రీకరించే ప్రయత్నం చేసారు. ఆరోజు పొద్దున్న బేకరీ పైభాగం నుండి పోలీసులపైన కాల్పులు జరిగాయనీ కాల్పులు జరిపిన ముగ్గురిలో ఒకరి చేతిలో స్టెన్‌గన్, ఇద్దరిచేతిలో రివాల్వర్లు ఉన్నాయనీ పోలీసులు అన్నారు. దీనితో పోలీసులు నగర జాయింట్ పోలీస్ కమీషనర్ ఆర్.డి. త్యాగి ఆధ్వర్యంలో దాడికి దిగారు. బేకరీ కిటికీ అద్దాలు పగలగొట్టి లోపలికి పోయి, నిచ్చెన ఎక్కి పై అంతస్తులోకి పోయి ముస్లింల కాల్పులను ఎదుర్కొని కాల్పులు జరిపి 9 మందిని చంపి 78 మందిని అరెస్టు చేసామని ఎఫ్ ఐ ఆర్ రాసుకున్నారు.

ఈ వీరోచిత కార్యంలో నలుగురు పోలీసులకు గాయాలయ్యాయని అన్నారుగానీ వాళ్లపేర్లు ప్రకటించలేదు, వాళ్లను కమీషన్ ముందు సాక్షులుగా ప్రవేశపెట్టలేదు. వాళ్లను మించిన సాక్షులు ఉండరు కాబట్టి వాళ్లను ప్రవేశపెట్టక పోవడం నిజాన్ని దాచడం కోసమేనని కమీషన్ అభిప్రాయపడింది.

అరెస్టయిన 78 మంది, చనిపోయిన 9 మంది కలిసి మొత్తం 87 మంది ఒక మామూలు బేకరీలో ఇరుక్కుని ఉన్నారంటే వాళ్లను టెర్రరిస్టులుగా భావించాలా లేక పోలీసుల దాడికి భయపడి అక్కడ దాక్కున్నారనుకోవాలా అన్న ప్రశ్న కూడ కమీషన్ వేసింది.

వాళ్లు జరిపారని చెప్తున్న కాల్పులకు ఏ ఆధారాలూ పోలీసులు చూపించలేదు. దుండగుల చేతిలో స్టెన్‌గన్ ఉందని చెప్తూ, ఒక ఎకె-47 షెల్‌ను చూపించి ఇది వాళ్ల తుపాకినుండి వచ్చిందని అన్నారు! నిజానికి పోలీసులు ఒప్పుకోలు ప్రకారమే పోలీసుల చేతిలో ఎకె-47 లు ఉన్నాయి కాబట్టి అది పోలీసుల తుపాకికి చెందినదే అయి ఉంటుందని కమీషన్ అభిప్రాయపడింది.

బేకరీ పై అంతస్తులోకి పోవాలంటే సన్నటి నిచ్చెనఎక్కి తాడు పట్టుకొని దూకాలనీ, పై అంతస్తులో తుపాకులు పట్టుకున్న టెర్రరిస్టులు గానీ ఉన్నట్టయితే పోలీసులు ఒక్కొక్కరుగా పై అంతస్తులోకి విజయవంతంగా పోయి 9 మందిని చంపి 78 మందిని అరెస్టు చేసి తామెవరూ చావకుండ తిరిగి రావడం సాధ్యం కాదనీ కూడ కమీషన్ అభిప్రాయపడింది.

సారాంశంలో, అన్నిచోట్లలాగే సులేమాన్ బేకరీ ఘటనలో కూడ ముస్లింలు పోలీసుల పైన రాళ్లు, కర్రలు, సోడాబాటిల్స్‌తో బేకరీ నుండి, పక్కన ఉన్న చున్నాభట్టి మసీదు నుండి దాడి చేసినట్టున్నారనీ, పోలీసులు ప్రతీకారంగా పెద్దెత్తున దాడికి దిగేసరికి అందరూ సులేమాన్ బేకరీలో రక్షణకోసం దూరారనీ, పోలీసులు బేకరీలోకి ప్రవేశించి విచ్చలవిడిగా కాల్పులు జరిపి 9 మంది అమాయకులను పొట్టన బెట్టుకున్నారనీ కమీషన్ నిర్ధారించింది. ఈ ఘోరకృత్యానికి జాయింట్ పోలీస్ కమీషనర్ త్యాగి స్వయంగా బాధ్యత వహించవలసి ఉంటుందనింది.

హిందువులు సంప్రదాయకమైన ఆయుధాలతోనే దొమ్మీలకు దిగారుగానీ ముస్లింలు తుపాకులు, అందులోనూ ఆటోమేటిక్ తుపాకులు ప్రయోగించారనీ, అవి వారికి పాకిస్తాన్ గూఢచారి సంస్థ ఐఎస్ఐ సరఫరా చేసిందనీ, అందువల్లనే పోలీసులు ముస్లింల మీద ఎక్కువగా చర్యలు తీసుకోవడం జరిగిందనీ ఒక అభిప్రాయం కలిగించడానికి శివసేన, ముంబాయి పోలీసులు ప్రయత్నం చేసారు. జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ ఒక్కొక్క ఘటననూ పరిశీలించి ఈ 'తుపాకుల' కథలలో అత్యధిక భాగం అబద్ధమని తేల్చారు. 'ఐఎస్ఐ హస్తం' ఉందనడానికి ఏ ఆధారం లేదని కమీషన్ ముందు పోలీస్ అధికార్లే ఒప్పుకున్నారు.

ముస్లింల ఇళ్లపైన పోలీసులు దాడిచేసినప్పుడు స్త్రీలతో అవమానకరంగా ప్రవర్తించిన ఘటనలు అనేకం కమీషన్ దృష్టికి వచ్చాయి. ఇమామ్‌వాడ బిఐటి చౌల్స్‌లో నివసించే జులేఖా హస్సన్ షేఖ్ 56 సంవత్సరాల స్త్రీ. డిసెంబర్ 8 నాడు, పాలు తేవడం కోసం బజారుకు పోయిన మనుమడికోసం ఎదురు చూస్తూ (అది అప్పుడే కర్ఫ్యూసడలించిన సమయం) ఆమె మెట్లమీద నిలబడి ఉండగా పోలీసులు ఆమె ఇంటిపైన దాడి చేసారు. ఇక్కడెందుకు ఉన్నావు అంటూ కర్రలతో నడుము మీద, వీపు మీద, మోకాళ్లమీద కొట్టారు. మోకాళ్లమీద కొడుతూ, 'డ్యాన్స్ చేస్తే ఈ వయసులో కూడ అందంగా ఉంటావు సుమా' అంటూ ఆమెను హేళన చేసారు.

పోలీసులెవరయినా నిష్పక్షపాతంగా ఉండే ప్రయత్నం చేస్తే శివసేనవారు ఊరుకోలేదు. ముంబాయి పోలీసు ఉన్నతాధికారులలోని ఏకైక ముస్లిం అయిన అడిషనల్ పోలీస్ కమీషనర్ ఎ.ఎ. ఖాన్ ను తొలగించాలంటూ ఊరేగింపులు తీసారు. అతను హిందువులపైన అత్యాచారాలకు పాల్పడుతున్నాడని ఆరోపించారు. అతనిని బర్తరఫ్ చేయాలంటూ మూడుసార్లు మోర్చాలు తీసినవాడు శివసేన ఎంఎల్ఏ మధుకర్ సర్‌పోట్‌దార్. ఇతను స్వయంగా జీపునిండ ఆయుధాలు పెట్టుకొని నగర వీధులలో తిరుగుతూ దొరికిపోయిన ఘనుడు. పోలీసులే అయితే అతనిని అరెస్టు చేయకపోదురేమో గానీ ఆలస్యంగా రంగంలోకి దించిన సైన్యానికి జనవరి 11నాడు సర్‌పోట్‌దార్ దొరికాడు. అతని జీపులో అతను కాక ఆరుగురు శివసైనికులు ఉన్నారు. ఒక 0.32 రివాల్వర్, ఒక 0.20 పిస్టల్, ఒక 0.99 పిస్టల్, రెండు గొడ్డళ్లు, రెండు హాకీ కర్రలు దొరికాయి. సైన్యం అతన్ని పట్టుకొని పోలీసులకు అప్పగించింది. సర్‌పోట్‌దార్ దగ్గర దొరికిన ఆయుధాలలో రెండింటికి (పిస్టోళ్లకు) లైసెన్స్ లేదు. 'ముంబాయి టాడా చట్టం కింద నోటిఫైడ్ ప్రాంతం అయినప్పటికీ, లైసెన్స్ లేని ఆయుధాలు కలిగి ఉండటం టాడా సెక్షన్ 5 కింద నేరం అయినప్పటికీ, పోలీసులు

అతని మీద టాడా కేసుపెట్టే ఆలోచన చేయలేదు, అతనికి కోర్టు బెయిలు ఇవ్వడాన్ని వ్యతిరేకించలేదు, పెట్టిన సీదాసాదా కేసులో కూడ మూడేండ్ల తరువాత కూడ చార్జిషీటు పెట్టలేదు' అని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యాఖ్యానించారు.

దాదాపు అదే సమయంలో, ముస్లింలకు అనుకూలంగా ఉంటాడని పేరుపడ్డ కాంగ్రెస్ ఎంపి సునీల్‌దత్ కుమారుడు సంజయ్‌దత్ దగ్గర లైసెన్స్ లేని ఆయుధం దొరికిందన్న కారణంగా అతని పైన టాడా కేసుపెట్టి చాలాకాలం జైలులో ఉంచిన సంగతి తెలిసిందే.

సులేమాన్ బేకరీ ఘటనలాంటిదే ఆర్ఎకెఈమార్గ్ పోలీస్‌స్టేషన్ పరిధిలోని హరి మస్జీద్ కాల్పుల ఘటన. 10 జనవరినాడు జరిగిన ఈ ఘటనలో ఆరుగురు ముస్లింలు పోలీసు కాల్పులలో చనిపోయారు. పోలీసుల కథనం ప్రకారం, దాదాపు 2500 మంది ముస్లింలు మారణాయుధాలతో హరిమస్జీద్ దగ్గర సమావేశమై చుట్టుపక్కల ఉన్న హిందువుల నివాసాలను తగలబెడుతూ ముందుకు సాగారు. మసీదు నుండి కాల్పులు కూడా జరిపారు. ఈ హింసాకాండను అదుపు చేయడానికి పోలీసులు కాల్పులు జరపగా ఆరుగురు ముస్లింలు చనిపోయారు.

కమిషన్ ఈ ఘటనకు సంబంధించిన ఒక్కొక్క విషయాన్నీ తరచి తరచి ప్రశ్నించి ఇది మొత్తంగా అబద్ధం అని నిర్ధారించింది. మొదటిగా, మసీదు సమీపంలోని ఏ ఒక్క హిందూ నివాసానికీ ఎటువంటి అపాయం జరగలేదు. రెండు, ఘటన జరుగుతున్నప్పుడు పోలీస్ స్టేషన్‌కు అందిన వైర్‌లెస్ సమాచారం ప్రకారం మసీదు దగ్గర పెద్ద హిందువుల గుంపు కూడా మోహరించి ఉండింది. హిందువులకూ ముస్లింలకూ మధ్య దొమ్మీ జరిగిందన్న విషయాన్ని కప్పిపెట్టి కేవలం ముస్లింలు దహనకాండకు పాల్పడినట్టు చూపించాలని పోలీసులు తరువాత ప్రయత్నం చేసారు. చివరిగా, చనిపోయిన ఆరుగురి శవాలూ మసీదులోపలే ఉన్నాయిగానీ బయటకాదు. మసీదు వైపు నుండి కాల్పులు జరిగాయని నమ్మడానికి కూడ ఆధారాలేమీ లేవని కమిషన్ నిర్ధారించింది. .

నిజానికి జరిగిందేమిటంటే మసీదు సమీపంలో ఇరువర్గాలూ మోహరించి ఘర్షణపడ్డారు. పోలీసులు వచ్చేసరికి నమాజ్‌వేళ అయింది. మసీదులో 100 మందికి పైగా నమాజ్ చేస్తున్నారు. సబ్‌ఇన్స్‌పెక్టర్ కాప్సె నాయకత్వంలో పోలీసులు మసీదులోకి ప్రవేశించి నమాజ్ చేస్తున్న వారిపైన గుళ్లవర్షం కురిపించారు. కాప్సె చేసిన ఈ నేరాన్ని డిసిపి బిష్ణోయ్ వెనకేసుకురావడాన్ని కూడ కమీషన్ తీవ్రంగా తప్పుపట్టింది. కాప్సె కాల్పులు జరపలేదనీ తాను వచ్చిన తరువాతే కాల్పులకు ఆదేశం ఇవ్వడం జరిగిందనీ డిసిపి ఇచ్చిన వాంగ్మూలం అందరి సాక్షాలకూ విరుద్ధంగా ఉందని కమీషన్ అనింది. 'తన కింద అధికారికి అండగా నిలబడడం గొప్ప లక్షణమే కావచ్చును గానీ అతని మాటలు నమ్మలేకుండ ఉన్నాం' అనింది. మొత్తానికి పోలీసు యంత్రాంగం పై నుండి కిందిదాకా అబద్ధాలు చెప్పి హరి మసీదులో జరిగిన ఘోరమైన హత్యాకాండను దాచి పెట్టాలని ప్రయత్నం చేయడాన్ని కమీషన్ తీవ్రంగా దుయ్యబట్టింది. పోలీసుల మాటలు 'పూర్తిగా నమ్మశక్యం కానివి' అనీ 'కల్పితమనీ' 'కాల్పులు సమర్థనీయంకాదు' అనీ నిర్ధారించింది.

అదే పోలీస్ స్టేషన్ పరిధిలో జరిగిన నూరుల్లా హుస్సేన్ షేఖ్ హత్య పోలీసుల వైఖరిని సూచించే మరొక ఉదంతం. జనవరి 10 నాడు వీళ్లు నివసించే ప్రాంతం మీద హిందువుల గుంపు దాడిచేసి ఇళ్లు ధ్వంసం చేయసాగారు. ఇతను, ఇతని భార్య, ఇతర బంధువులూ పారిపోతుండగా అయిదారు మంది కర్రలతో కత్తులతో దాడిచేసి నూరుల్లాను కిందపడేసి అతనిపైన కిరొసిన్ పోసి తగలబెట్టి చంపారు.

అయితే ఈ హత్య గురించి కేసు రిజిస్టర్ చేయడానికి అతని భార్య షకీలాబాను చేసిన ప్రయత్నం ఫలించలేదు. ఆమె ఆరేడుసార్లు పోలీస్‌స్టేషన్‌కు పోయి చెప్పినా అసిస్టెంట్ పోలీస్ ఇన్స్‌పెక్టర్ భాగ్వత్ మాధవ్ కోలీ, సబ్ ఇన్స్‌పెక్టర్ కాప్సె హత్యకేసు నమోదు చేసుకోలేదు. చివరికి 'మనిషి కనబడడం లేదు' అన్న ఎఫ్ఐఆర్ నమోదు చేసారు. శ్రీకృష్ణ కమిషన్ ఏర్పాటయిన తరువాత షకీలాబాను వచ్చి మొరపెట్టుకునేదాకా కేసుకూడ నమోదుకాలేదు. 'పోలీస్ అధికారులు కోలి, కాప్సె కావాలనే ఈ పని చేసారు. ఫిర్యాది ముస్లిం అన్న తిరస్కార భావంతో కావచ్చు, హంతకులను కాపాడే ఉద్దేశ్యంతో కావచ్చు' అని కమీషన్ వ్యాఖ్యానించింది.

సబ్‌ఇన్స్‌పెక్టర్ కాప్సె మీద మరొక తీవ్రమైన ఫిర్యాదు కూడ ఉంది. హరి మసీదు కాల్పుల ఘటన గురించి పైన చెప్పాము. కాల్పులలో చనిపోయిన ఆరుగురి శవాలను ఎత్తి వ్యాన్‌లో వేయమని కాప్సె మహమ్మద్ ఆదం అనే యువకుడికి పురమాయించాడు. ఆ తరువాత ఆదంను కూడ వ్యాన్ ఎక్కమని తీసుకుపోయాడు. అప్పటినుండి ఆదం ఆచూకీ తెలీదు. అతని తల్లి రోషన్‌బీ ఆతరువాతి రోజునుండి వరుసగా ఎనిమిది రోజులు పోలీస్ స్టేషన్‌కు పోయి తనకొడుకు గురించి అడిగింది. మాకేమీ తెలీదని పోలీసులు అన్నారు. రోషన్‌బీ ఆతరువాత నగరపోలీస్ కమీషనర్‌కు, హోంమంత్రికి అర్జీలు పెట్టుకుంది. హైకోర్టులో రిట్‌పిటిషన్ వేసింది. కానీ దేనికీ ఫలితం దక్కలేదు. ఆదం ఆచూకీ ఇప్పటికీ తెలీదు.

ముగింపు

శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక మొత్తం చదివితే బహుశా అన్నిటికంటె కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించే విషయం, శివసేన పైన చర్య తీసుకోవడానికి పోలీసు యంత్రాంగంలోనూ అధికార యంత్రాంగంలోనూ ఉన్న వెరపు. పోలీస్ అధికారులేకాదు, అప్పటి మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి సుధాకరరావు నాయక్ సహితం కమీషన్ ముందు హాజరయి ఇదే వైఖరి వ్యక్తం చేసాడు. శివసేన నాయకులను సకాలంలో అదుపులోకి తీసుకొని ఉండవచ్చును కదా అంటే 'ఆపని చేస్తే ముంబాయి తగలబడుతుందని భయపడ్డాము' అంటాడు. 'అయినా ముంబాయి తగలబడకుండ ఉండలేదుకదా' అన్న జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ వ్యంగ్యోక్తి ఉచితమైనదే.

ఈ భయం పైనుండి కిందిదాకా నెలకొనింది. బాల్‌థాకరే శివసేన అధికార దినపత్రిక 'సామ్నా' లో నిత్యంరాస్తున్న రెచ్చగొట్టే రాతలపైన అప్పటి కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ఏ చర్య తీసుకోలేదు. జనవరి 1, 1997 నాటి సంపాదకీయాన్ని శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ప్రత్యేకంగా ప్రస్తావించి దానిపైన కేసెందుకు పెట్టలేదని పోలీస్ అధికార్లను ప్రశ్నించింది. పెట్టకపోవడానికి వాళ్లు చెప్పిన కారణం పైన వివరించాము. అదేవిధంగా, ముస్లిం బాధితులు శివసేన కార్యకర్తల పేర్లు ఇచ్చినప్పటికీ ఎందుకు అరెస్టు చేయలేదని ఇన్స్‌పెక్టర్‌లను కమీషన్ ప్రశ్నిస్తే, 'అరెస్టు చేస్తే అల్లర్లు మరింత పెరుగుతాయని చేయలేదు' అని జవాబు చెప్పారు.

ఆనాటి నుండి ఈ నాటిదాకా శివసేనపట్ల, శివసేనతోటి సంఘపరివార్ సంస్థలపట్ల ఇదే వైఖరి కొనసాగుతున్నది. వాళ్లు సినిమాహాల్ పైన రాళ్లు వేస్తే సినిమా ప్రదర్శన రద్దు చేయాలని ప్రభుత్వమే నిర్ణయిస్తుంది. వాళ్లు పాకిస్తాన్ జట్టును ముంబాయిలో అడుగు పెట్టనివ్వమని బెదిరిస్తే క్రికెట్ అధికార యంత్రాంగమే మ్యాచ్‌ను రద్దు చేస్తుంది. వాళ్లనేమైనా అంటే గొడవ ఎక్కువ అవుతుంది కాబట్టి వాళ్ల ఆదేశాలకు తలఒగ్గడం ఉత్తమం అనే వైఖరి సర్వత్రా వ్యాపించింది. ఈ 'టెర్రర్' ను జయించకపోతే భారతదేశంలో ప్రజాస్వామ్యాన్ని నిలబెట్టడం సాధ్యం కాదు.

శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక మాటకొస్తే ఎవరినయితే కమీషన్ ప్రధాన దోషులుగా గుర్తించిందో వారే ఈ లోపల మహారాష్ట్రలో అధికారానికి వచ్చారు. కమీషన్ నివేదికపైన చర్య తీసుకోవలసింది వారే. తాము ఏ చర్య తీసుకోబోతారో వారు ప్రకటించారు. కమీషన్ చేసిన సూచనల్లో కేవలం సాంకేతికమైన వాటిని మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆమోదించింది. అంటే పోలీసులకు నేరపరిశోధనలో ఇంకా బాగా తర్ఫీదు ఇవ్వాలి, మంచి వైర్‌లెస్ పరికరాలు ఇవ్వాలి వగైరా. వేరే ఏ అభిప్రాయాన్నీ సూచననూ ఆమోదించలేదు. అల్లర్లలో శివసేన కుట్ర ఉందని ఆమోదించలేదు. పోలీసులలో ముస్లింల పట్ల వ్యతిరేకత ఉందని ఒప్పుకోలేదు. పాకిస్తాన్ పాత్ర, ఐఎస్ఐ పాత్ర ఉన్నాయని నమ్మడానికి ఆధారాలేవీ లేవంటే అంగీకరించలేదు.

అల్లర్లకు ఏ వ్యాఖ్యానాన్నయితే కమీషన్ తిరస్కరించిందో దానినే మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం పునరుద్ఘాటించింది. 'దేశద్రోహులయిన ముస్లింల హింసాత్మక చర్యలే' అల్లర్లకు నాంది అనీ, వారి వెనుక పాకిస్తాన్ హస్తం ఉందనీ, ముస్లింల అతివాదంతోనూ వారిపట్ల లౌకికవాదం పేరిట సాగుతున్న బుజ్జగింపు ధోరణితోనూ విసిగిపోయిన హిందువులు తిరగబడ్డారేతప్ప అల్లర్లలో హిందుత్వవాద సంస్థల కుట్రేమీ లేదనీ అనింది.

కాబట్టి శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక ఫలితంగా ముంబాయి పోలీస్ యంత్రాంగంలో ప్రక్షాళన ఏదీ జరగకపోవచ్చు, హింసకు పాల్పడిన శివసేన వారికి చట్టం నుండి ఏ అపాయమూ రాకపోవచ్చు.

అయినప్పటికీ కమీషన్ ప్రయాస వృథాకాదు. బాబ్రీమసీదు కూల్చివేతతో దేశ సామాజిక రాజకీయ జీవితంలో ప్రజాస్వామ్యానికీ ప్రజాస్వామ్య విలువలకూ పెద్దప్రమాదకారిగా ముందు కొచ్చిన హిందుత్వవాద ఫాసిజాన్ని ఎదుర్కునే పెద్దకర్తవ్యానికి ఈ నివేదిక, అందులో వెలికి వచ్చిన సత్యాలు తోడ్పాటునీయగలవు. ఈ ఫాసిజం గురించి శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక మనకు మరింత వివరణాత్మకమైన అవగాహన ఇయ్యగలదు. దానిని స్వీకరించి, అవగాహన చేసుకొని ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణ కోసం కృషి చేయడం మనందరి కర్తవ్యం.

☆ ☆ ☆

హిందూమతోన్మాద ఫాసిజం ఇన్నాళ్లూ కేవలం ఒక సిద్ధాంత భావన కావచ్చు. ఈరోజు అదొక సామాజిక వాస్తవం. దక్షిణ భారతదేశంలో అది ఇప్పటికి బలహీనంగా ఉంది కాబట్టి అది బలంగా ఉన్న ప్రాంతాలలో దాని అభీష్టానికి అడ్డం ఉన్నవారు ఎటువంటి భయాందోళనలకు గురవుతున్నారో మనకు అర్థం కావడం కష్టం కావచ్చు. కానీ అర్థం చేసుకోవటం అవసరం. ఈనాడు దేశంలో ఉన్న ముఖ్యమైన మానవ హక్కుల సమస్యలలో ఇదొకటి. కేవలం మైనారిటీ మతస్తులకు మాత్రమే ప్రమాదకారి కాదు. అన్నిరకాల ప్రజాతంత్ర విలువలకూ ప్రజాస్వామ్యానికీ ప్రమాదకారి.

ఈ ఫాసిజం గురించి శ్రీకృష్ణ కమీషన్ నివేదిక మనకు మరింత వివరణాత్మకమైన అవగాహన ఇయ్యగలదు. దానిని స్వీకరించి, అవగాహన చేసుకొని ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణ కోసం కృషి చేయడం మనందరి కర్తవ్యం.